

НАРОДНІ ПРОМИСЛИ ЗАКАРПАТТЯ

Видавництво «Карпати»
Ужгород 1969

В останні роки у колгоспах Закарпаття успішно розвиваються народні промисли — лозоплетіння, виготовлення виробів з дерева, з обгорток кукурудзяних качанів тощо. Про це йдеться в статтях збірки. У книзі також розповідається про досвід виробництва сувенірів із рогу, килимів, плакетів та іншої продукції на підприємствах місцевої промисловості.

Збірка розрахована на широкого читача, насамперед, з числа колгоспних спеціалістів, працівників промкомбінатів, народних умільців.

3—16—6—
35—69М

Закарпатська обласна друкарня

І. О. Трофименко,
завідуючий сектором відділу по
використанню трудових ресурсів
Закарпатського облвиконкому

С. І. Товт,
старший економіст відділу

НАРОДНІ ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ — РЕЗЕРВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ОБЛАСТІ

Багате і чудове закарпатське народне мистецтво захоплює своєю оригінальністю та самобутністю, красою й оптимізмом. У ньому, як у дзеркалі, відбита волелюбна душа талановитого і працьовитого народу, його світлі ідеали. Маючи величезні традиції, народне мистецтво Закарпаття розквітає в наш час усіма барвами, йде в ногу з життям, ще глибше входить у побут; на ньому виховуються естетичні смаки підростаючого покоління. Як і народна пісня, воно стало нашою гордістю, славою.

Сьогодні в області немає такого населеного пункту, де б у якійсь мірі не розвивалось народне мистецтво. Його традиції запозичують майстри прикладного і декоративного мистецтва, художники-професіонали Закарпаття.

У великому загоні майстрів художніх виробів ми можемо зустріти професіональних живописців, графіків, скульпторів і самобутніх народних умільців по вишиванню й килимарству, ткацтву й мальованій кераміці, різьбі й випалюванню по дереву, обробці металу та шкіри. Усі вони об'єднані однією метою: нести в широкі маси народу справжню красу, допомагати будівникам нового суспільства в їх героїчній праці. Професіональні митці благотворно впливають на розвиток й удосконалення майстерності народних умільців.

Найвизначнішим скульптором Закарпаття, в якого вчаться народні умільці, є заслужений діяч мистецтв УРСР Василь Іванович Свида. Сила творчості Василя Івановича — в міцному зв'язку з традиціями народної

пластики. Це виявляється і в тематіці його робіт — жанрових груп та фігур, характері трактування образів, манері круглої та рельєфної різьби по дереву.

У галузі станкової скульптури працює Іван Іванович Гарапко. Для його творів характерні стримана манера ліплення, старанне відтворення деталей. Життю рідного народу, його славному минулому присвячує свої твори скульптор Михайло Омелянович Попович. Натюрморт і пейзаж Семена Йосиповича Мальчицького, кольорова гравюра на дереві подружжя Лариси Олександрівни та Івана Васильовича Бровдів, вироби з рогу Аттілі Яношовича Дунчака, а також твори деяких інших авторів значно урізноманітнюють тематику народних і художніх промислових виробів.

Провідне місце серед художнього мистецтва посідають, зокрема, твори таких митців, як живопис художника СРСР члена-кореспондента Академії мистецтв СРСР Йосипа Йосиповича Бокшая і народного художника Української РСР Антона Михайловича Кашшая. Загін закарпатських художників поповнився й молодими талановитими митцями. Це — завдяки Ужгородському училищу прикладного мистецтва. Крім інших жанрів, молоді митці пробують свої сили і в настінних розписах. Закарпатські народні умільці, як і художники, дістали широке народне визнання. Їхні сувеніри з успіхом експонуються не лише на республіканських, але й всесоюзних виставках, а також виставках радянського мистецтва за кордоном.

У магазинах та кіосках, які реалізують вироби народних художніх промислів, можна ознайомитися з пам'ятково-подарунковими сувенірами. У спеціалізованих і ювелірних магазинах області продається понад сто назименувань сувенірів, виготовлених за давніми й сучасними закарпатськими мотивами. Кому не відомі наші яскраві художні вишивки, барвисті килими, декоративне ткацтво, досконала різьба й інкрустація, бездоганні вироби з кераміки, металу, лози, обгорток кукурудзяних

Чудових майстрів різьби по дереву готують в Ужгородському училищі прикладного мистецтва. На фото: заслужений діяч мистецтв УРСР В. І. Свида (перший справа) проводить урок.

качанів, а також намиста, браслети, кліпси, брошки, сережки. Вироби закарпатських народних умільців набули світової слави. Оригінальні твори майстрів художнього промислу підприємств облуправління місцевої промисловості, обласпоживспілки і колгоспів прикрашають не тільки вітрини магазинів міст Радянського Союзу, а й вітрини магазинів Амстердама, Лондона, Монреалю, Нью-Йорка, Парижа, Стокгольма, Токіо і багатьох інших міст різних країн світу.

Ужгородське училище прикладного мистецтва.

обласний Будинок народної творчості, міські й районні будинки культури, Ужгородська фабрика «Художпром», виробничі майстерні художнього фонду, підприємства тресту «Закарпатліс», міські та районні промкомбінати, Берегівський майоліковий завод, Драчинська художньо-сувенірна фабрика, Солотвинська фабрика дерев'яних дитячих іграшок і Хустська фабрика спортивно-галантерейних виробів — це той ґрунт, на якому безпосередньо зростають молоді таланти і набирає розвитку народне декоративно-прикладне мистецтво.

Серед численних народних художніх виробів значне місце належить сувенірам. Своєю самобутністю виділяються чудові творіння гуцульських народних умільців. Їхні вироби оздоблені багатою, досконалою різьбою та інкрустацією.

На Драчинській художньо-сувенірній фабриці, Ужгородському райпромкомбінаті, Хустському меблевому комбінаті та на інших підприємствах художніх промислів працює чимало різьбарів й інкрустаторів. Це такі, як М. В. Дьорка, І. І. Ігнат, М. Г. Сабов та інші. Усі вони колишні вихованці Ужгородського училища прикладного мистецтва. У творчій роботі їм допомагають порадами заслужений діяч мистецтв Української РСР В. І. Сvida та скульптори І. І. Гарапко і М. О. Попович. Вони надихають молодь творчою наснагою, спонукають її до нових пошуків і вдосконалень на ниві рідного мистецтва.

Художньо-естетичною довершеністю та багатством фантазії вражають сувеніри Драчинської художньо-сувенірної фабрики. Вони знайшли чимало шанувальників не лише в Закарпатті й на Україні, але й в Архангельську, Іркутську, Кишиневі, Ленінграді, Москві, Новосибірську та інших містах СРСР і за кордоном. У жовтні 1968 року настінні пейзажні твори «Берези», «На узліссі», «Дуб» і «Берізка», виконані драчинськими майстрами, відправлені на замовлення в Нью-Йорк.

Хороші подарунки малюкам виготовляють на Солотвинській фабриці дитячих іграшок.

На Солотвинській фабриці дитячих іграшок працює багато талановитої молоді. У сувенірному цеху, наприклад, трудиться комсомольсько-молодіжна бригада, яку очолює Єлизавета Мотрук. У цій бригаді всі робітниці майже одного віку. Це Іда Руснак, Ірина Мойш, Валерія Ленкей, Євдокія Фонта, Єва Ермень. На фабрику дівчат прийшли після закінчення загальноосвітньої середньої школи. Лише другий рік працюють вони разом, але вже здобули звання кращих, уже говорять про них, як про досвідчених майстрів своєї справи. У дівчат велика любов до праці, до всього нового, передового. Старанно продовжують вони вдосконалювати свою майстерність. Іграшки, зроблені руками молодих умільців, можна побачити на прилавках магазинів, майже в кожному дитячому садку.

На Хустському меблевому комбінаті художники-інкрустатори Ірина Бурч, Віктор Волощук, Степан Сейкей та інші виготовили інкрустовані портрети Володимира Ілліча Леніна. Свої роботи вони присвятили 100-річному ювілею Леніна — творцю першої в світі соціалістичної держави.

Великий вклад у розвиток сучасних сувенірів вносять майстри кераміки. Декоративні тарілки, вазы, статуетки, різноманітний посуд, жіночі прикраси — далеко не повний перелік сувенірів кераміки. Чудове оздоблення зробило цей вид мистецтва дуже популярним. Важливим осередком керамічної промисловості на Закарпатті є Берегівський майоліковий завод. Його кераміка вражає вишуканою архітектонікою форм, віртуозністю малюнка та багатством композиційних прийомів. Завод випускає сорок видів різноманітного художньо-побутового посуду і сувенірів. Вироби заводських народних умільців — це кавовий набір «Усмішка», українські горщечки, кавові чашки, вазочки, декоративні тарілки, набір для лікера; сувенірні вазы «Гуцульська», «Зірка», «Квітка»; скульп-

турні фігурки оленя, козулі та багато інших. Частина художнього посуду і сувенірів створюється за ескізами ужгородського художника А. Я. Дунчака, а також заводських художників Ганни Горват, Зузани Ортутай та Івана Климка. Тут працює талановита молодь, яка відроджує народне керамічне мистецтво Закарпаття.

У Виноградівському районі великою популярністю користуються керамічні вироби вправного майстра Федора Михайловича Черницького. Понад сорок років виробляє він із глини на гончарному крузі вазы, тарілки та інші вироби. Розмальовані вони так, що лишень глянеш на них і немов відчуваєш подих Карпат, швидкий плін Боржави і Тиси. У Федора Михайловича чимало учнів, яким передає він секрети керамічного ремесла.

Багаті мистецькі традиції закарпатських народних умільців проявились також у вишивках, народному ткацтві та килимарстві. Вишивкою, наприклад, у нас оздоблюють сорочки, жіночі блузкы та сукні, серветкы, скатертини, рушникы тощо.

Провідна роль у виявленні народних талантів з вишивкы, ткацтва, килимарства й іншого художнього мистецтва належить міським і районним будинкам культури та обласному Будинку народної творчості. Вони, шляхом влаштування періодичних експозиційних виставок при участі і допомозі професіональних митців, виявляють кращі твори, дають народним умільцям кваліфіковані поради. Саме тут відбирають найкращі роботи для експонування на республіканських та всесоюзних виставках і фестивалях народного самодіяльного мистецтва. Так було виявлено чудових майстринь-вишивальниць Марію Мушук з Міжгірщини, Катерину Антоник і Іду Кочі з Берегівщини, Марію Шерегій з Ужгорода та багато інших.

Ось приклади. Рушникы Марії Мушук, килимны Василя Тернавчук, намиста і пояси Калины Яничук з Міжгірщини були

представлені на Всесоюзній виставці, присвяченій п'ятдесятиріччю Великого Жовтня. Усім трьом народним умільцям вручено дипломи третього ступеня та значки лауреатів Всесоюзного фестивалю самодіяльного мистецтва. Майстрині ткацького цеху Рахівського комбінату Галина Кушнірук, Марія Штендлер та інші вдало виробляють різнобарвні килими, оздоблені народним орнаментом, покри-

Вироби талановитої Ужгородської народної майстрині Марії Юрїївни Шерегій експонувались на республіканській та Всесоюзній виставках. На республіканській виставці в Києві її роботи одержали високу оцінку, за що вона відзначена золотою медаллю та дипломом першого ступеня. А за високу оцінку робіт на Всесоюзній виставці самодіяльного фестивалю самодіяльного мистецтва. Роботи Марії Юрїївни пройняті духом народної творчості: малюнки, узори, орнаменти і навіть кольори підібрані згідно з традиціями давнього закарпатського прикладного мистецтва. На виробках, які виготовляє майстриня, наприклад, подушках, килимках, можна побачити гуцульські мотиви, на жіночих блузках — вишивки, властиві народному одягу Воловеччини. Є серед її робіт і вишиті чоловічі сорочки, подібні до тих, які колись носили на Свалявщині; домашні тапочки з малюнком Рахівщини. Виготовлені нею рушники розшиті румунським візерунком (Тячівський район), доріжки — старовинними слов'янськими узорами, які побачила вона в селі Люті на Велико-березнянщині. Відроджує Марія Юрїївна і напівзабуте мистецтво вишивки «лічиною гладдю», яке раніше побутувало в різних районах України.

Свій досвід самобутні народні умільці охоче передають молоді, яка виявила потяг до мистецтва. Народному художньому ремеслу значна увага приділяється і в багатьох загальноосвітніх школах та навчальних закладах області. У художніх гуртках «Умілі руки» прищеплюються навички до живопису, художньої обробки дерева, вишивки. Так, у школі села Олешника Виноградівського району працює художній гурток. Його відвідують учні, які виявили нахил до живопису, випалювання та інкрустації по дереву. Керує гуртком біолог Андрій Андрійович Чачко. Він з юних років закоханий у народне мистецтво. Його руками виготовлено багато чудових тво-

Великою популярністю користуються вироби вишивальниць із селища Ясіня.

рів. Це, зокрема, такі картини і статуетки, як «Ранок у сосновому лісі», «Ясени», «Білі троянди», «Світанок», «Мавка», «Карлик», «Олень» та багато інших.

Під час свого мандрування по околицях Закарпаття Андрій Андрійович Чачко завжди вишукує дари природи. Глянеш — корінь засохлого дерева або сухої гілки і ніби більше нічого. А зробить майстер кілька рухів долотом — і вже перед тобою голова лисички. Покриє лаком — і замилуєшся лісовою гостею.

В роботі А. А. Чачку допомагає саме життя. Картина «Світанок», наприклад, народилась під час екскурсії вчителя у Великий Бичків Рахівського району. Зробив малюнок і приступив до різьби. Коли основну роботу закінчив, фон покрив прозорим лаком. Так удалось зберегти природну красу картини. Інше підібрав за смаком. І залеліла ранкова карпатська свіжість, ожила стрічка Тиси.

Скільком дітям за сорок років роботи в школі прищепив Андрій Андрійович любов до різьбарства, живопису і випалювання! Можливо, саме це, шкільне захоплення допомогло Павлу Любці стати червонодеревником, Йосипу Любці і Олександр Худяку — художниками. Роботи окремих вихованців учителя неодноразово експонувалися на районних виставках самодіяльного мистецтва. Чимало робіт самого Андрія Андрійовича та його синів Йосипа, Євгена і Юрка одержали високу оцінку відвідувачів обласних, республіканських, всесоюзних і міжнародних виставок. Навіть із Женеви учитель отримав листа з подякою за чудові зразки народного мистецтва.

Ольга Михайлівна, дружина різьбаря, — справжня майстриня народної вишивки. Доньки Зоря і Марійка теж полюбили цю справу. Десятки орнаментів, килимів, доріжок та різних оздоб до жіночих блузок, сорочок, сукенок зроблено руками Ольги Михайлівни і її доньок.

Охоче відвідують учні гурток «Умілі руки» і в Ужгородському музичному училищі. Понад сорок дівчаток і хлопчиків навчаються вишиванню, малюванню. Керує гуртком викладач української мови та літератури Олена Василівна Полянська. Молодими митцями-любителями вже виготовлено багато робіт з інтарсії, вишивки, живопису. Тільки на виставку, яка присвячувалась п'ятдесятиріччю Ленінського комсомолу, було представлено понад 80 кращих виробів, у яких засобами інтарсії і випалювання по дереву, художньої вишивки та живопису розповідається про героїчний шлях комсомолу, трудові будні радянської молоді. Ряд робіт присвячено безсмертному образу В. І. Леніна. В гуртку «Умілі руки» виховуються здібні творці краси — різьбарі Корнелій Маляр, Сільва Гурко, Василь Соцька, вишивальниці Йолана Качур, Віра Корінь та інші. Світлана Шумило успішно освоює спосіб художнього випалювання по дереву, а Етела Фількінштайн виготовляє тематичні плакети (дерево). Твори аматорів користуються успіхом. Сім років існує гурток. Чимало колишніх його вихованців стали здібними народними митцями.

До речі, в окремих господарствах області зуміли об'єднати народних умільців у виробничі цехи, які стали виробляти художні вироби. Тепер, мабуть, не знайдеться на Закарпатті такого колгоспу, де б не шукали додаткових джерел прибутків. Тому і зрозуміло, з яким захопленням зустріли трудівники постанови партії і Радянського уряду про розвиток на селі різних допоміжних підприємств і промислів. У колгоспах, поряд з іншими допоміжними підприємствами, створюються художні промисли, в яких працюють народні умільці. Вони виготовляють різні вироби культурно-побутового та господарського призначення: сувеніри, художні вишивки, тканини, гончарні вироби, вироби з дерева, лози та інші. Так, у колгоспі імені Мічуріна Хустського району таким джерелом стало лозоплетіння. Організувати справу було неважко: лоза під боком, а заготовляти і плести з неї різні речі тут вміють усі. Займаються цим ремеслом вдома у вільний від сільськогосподарських робіт час. Виділена правлінням артіль людини видає колгоспникам склотару (господарство купує її на Хустському заводі) і приймає

від них уже обплетені бутлі, а також кошики. Потім автомашинами продукцію відправляють на залізницю. Оце, власне, і всі накладні витрати. А вигода — чимала. В артільну касу щорічно надходить 300—400 тисяч карбованців прибутків. Ця допоміжна галузь дозволила колгоспу міцно стати на ноги. Доходи від лозоплетіння допомогли артілі підняти вгору тваринництво, садівництво і рільництво. Господарство змогло збудувати в селі чудовий Будинок культури, дві амбулаторії, Будинок спеціаліста, ремонтну майстерню.

В 1968 році в колгоспі виготовили з лози виробів на 950 тисяч карбованців. Від лозоплетіння артіль одержала 320 тисяч карбованців прибутку. Вироби народного промислу артілі імені Мічуріна можна побачити в Одесі, Криму, Києві, Закавказзі та в інших місцях Радянського Союзу.

Цей приклад — свідчення того, що розвиток народних промислів і підсобних підприємств позитивно впливає на колгоспне виробництво. Наприклад, у господарствах Хустського району, де землі обмаль, прибутки на одного працюючого в 1967 році були на 117 карбованців більше, ніж у середньому по області. Високою була й оплата людино-дня. Цього досягнуто завдяки вмілому поєднанню розвитку сільськогосподарського і промислового виробництва. Ось факт. Чисті доходи від народних промислів і допоміжних підприємств за 1967 рік становили у структурі чистих доходів колгоспів Хустського району 36,2%. Особливо добре розвинуті народні промисли і підсобні підприємства в колгоспах «Більшовик», імені Борканюка, імені Леніна, імені Мічуріна і «Прикордонник». У цих господарствах близько двох тисяч колгоспників зайнято на виготовленні кошиків, обплітанні бутлів, вишиванні. Як бачимо, в Хустському районі дбають про зміцнення і розвиток підсобних підприємств і народних промислів.

Але скажемо прямо, що можливості для розвитку колгоспних народних промислів в інших районах Закарпаття далеко не вичерпані. Дуже перспективне в місцевих умовах, наприклад, надомництво. У колгоспі «Прикордонник» того ж Хустського району в 1967 році тридцять колгоспниць-надомниць займалися художнім вишиванням. Від продажу виготовленої ними продукції господарство виручило 171 тисячу карбованців, що дало артілі 85 тисяч карбованців прибутку.

Форми організації праці можуть бути різноманітні. Так, у колгоспі імені Леніна Берегівського району вишивальниці об'єднані в цех. Артіль забезпечує їх необхідним матеріалом. Керує цехом Катерина Юліївна Антоник. Це чудова людина і прекрасний знавець народної художньої вишивки, справжній охоронець місцевих традицій. Вона обійшла околиці села, познайомилась з кращими вишивальницями, придбала їх роботи...

І відродилось у селі Берегах вишивання, яким воно здавна славилось. К. Ю. Антоник черпає з різних джерел усі новинки цього складного мистецтва. На основі ескізів розробляє самобутні візерунки з народним орнаментом. Рушники, скатертини, гарнітури до кавового і чайного сервізів, серветки, наволочки та інші художні вироби вишивальниць з села Берегів можна побачити в Берегівському народному Будинку дружби. До нього неначе завітала весна в суцвітті барв.

Вироби вишивальниць села Берегів уже експонувались на республіканській та Всесоюзній виставках, присвячених розвитку легкої промисловості, де вони одержали високу оцінку.

Природно, кожний колгосп розвиває у себе промисел відповідно до місцевих традицій, наявності сировинних ресурсів і працездатного населення. Проте, основним орієнтиром у цій справі є попит населення. Виробляється те, що людям потрібно, а колгоспові вигідно. Тільки протягом 1967 року колгоспами області з своїх промислів

реалізовано продукції на суму понад 6,5 мільйона карбованців.

У липні 1968 року в колгоспі «Прикордонник» села Петрова Виноградівського району відбулась перша обласна оптова ярмарка по продажу виробів колгоспних підсобних підприємств і народних промислів. В ярмарці взяли участь 42 колгоспи, а також усі оптові бази. Обсяг укладених договорів на 1969 рік досяг 10 мільйонів карбованців, у тому числі на сумки з лози і обгортки кукурудзяних качанів, сувеніри з лози, народні вишивки, плетені вироби з вовни, гончарні вироби — на 3150 тисяч карбованців.

Значне місце в дальшому всебічному розвитку народного мистецтва належить обласному управлінню місцевої промисловості. Воно через свої підприємства розширює в містах і селах області цехи і майстерні по виготовленню виробів культурно-побутового і господарського вжитку. Поряд із цим на підприємствах обласного промислу народних умільців виробляються сувенірно-подарункові вироби з лози, сорго, художні вишивки, кольорові килими, тканини, в'язані і пошиті речі, гончарні і майоликові вироби, вироби з металу, дерева, кості, каменю, гравюри на шкірі та інші.

Розвитком цієї галузі народного господарства Закарпаття вирішується багато проблем. Це і раціональне використання наявних трудових ресурсів, і задоволення потреб людей в красивих речах.

Місцева промисловість області за останні роки розвивається швидкими темпами. Якщо в 1966 році на Закарпатті діяло тільки шість підприємств цієї галузі і було випущено продукції на суму 3845 тисяч карбованців, то тепер уже працює п'ятнадцять підприємств, а обсяг випущеної ними продукції зріс в кілька разів.

Мережа підприємств місцевої промисловості щорічно зростає. Невдовзі стануть до ладу Хустська фабрика лозоплетіння, в Перечині — цех ліжкових вставок, у Галичах (на Тячівщині) — великий цех ручного ткацтва.

Освоїли закарпатські умільці й виробництво сувенірів із металу. На фото: сувенір «Жар-птиця щастя» (кована мідь).

Конструкторами вже розроблені проекти, за якими незабаром розпочнеться будівництво Міжгірської шкіряно-галантерейної фабрики, Мукачівської фабрики спортивної галантерей, Чопської фабрики виробів з лози та фабрики м'якої упаковки в Ужгороді. В зв'язку з спеціалізацією промислових підприємств рішенням Закарпатського облвиконкому перейменовані: Драчинська деревообробна фабрика на Драчинську художньо-сувенірну фабрику; Рахівський райпромкомбінат — на Рахівську фабрику народних художніх промислів;

Мукачівський райпромкомбінат — на Мукачівську фабрику художніх промислів.

Великі можливості відкриваються і перед Ужгородською фабрикою «Художпром». В 1968 році розпочато будівництво нового підприємства місцевої промисловості. Після введення його в дію буде можливість зайняти роботою близько тисячі народних умільців. Художні виробни фабрики теж користуються великим попитом не тільки в нашій країні, але й за кордоном. Її майстрами художньої різьби й інкрустації виготовлено для однієї з лондонських фірм партію гуцульських шкатулок. Відправлено на береги Темзи й 50 дерев'яних орлів.

Немаловажне значення у виробництві продукції народних промислів належить Закарпатській облспоживспільці. Три роки тому кооперация відчувала нестачу продукції народних художніх промислів, у тому числі й сувенірних виробів. Тому було вирішено створити свої промислові комбінати і цехи. До роботи в них залучили народних умільців. Через відсутність цехів у багатьох місцях вони працювали як надомники. Тепер уже є дев'ять промислових цехів і комбінатів. Збудували їх у тих місцях, де є сировинна база: лоза, обгортки кукурудзяних качанів, відходи дерева. Характерно, що ці промисли уже в 1967 році дали продукції на 2,6 мільйона карбованців, а в 1968 році — на 5 мільйонів карбованців.

Добре налагоджена робота на Виноградівському промкомбінаті. Тут виробляється багато видів керамічних облицювальних виробів, різноманітних сувенірів.

На підприємствах художніх промислів облспоживспільки працюють такі досвідчені майстри, як Андрій Бандусяк, Іван Кишук, Михайло Тулайдан, Ольга Белов та багато інших. В 1967 році народні умільці села Вишкова Хустського району одержали від виконкому Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих диплом

другого ступеня і грошову премію. В 1968 році у Вишкові розпочали виготовляти з обгортки кукурудзяних качанів килими й кашелюшки. Продукція народних художніх промислів облспоживспільки неодноразово експонувалась на республіканській і Всесоюзній виставках. Так, на виставці у Києві в адресу підприємств споживчої кооперації області було багато теплих відгуків за красиві і якісні вироби, а на виставці в Москві одержано диплом першого ступеня.

Постановою Ради Міністрів СРСР та постановою Ради Міністрів Української РСР дано право облвиконкомам, міністерствам та відомствам, у віданні яких є підприємства народних художніх промислів, встановлювати цим підприємствам розмір планового фонду заробітної плати промислово-виробничого персоналу у відповідності з затвердженими нормативами по окремих видах художніх виробів. Директорам підприємств народних художніх промислів надано право встановлювати, як виняток, окремим висококваліфікованим майстрам підвищені посадові оклади в межах затвердженого фонду заробітної плати, в розмірах, що не перевищують максимальних окладів, передбачених для майстрів дільниць першої групи схемами посадових окладів підприємств відповідних галузей промисловості; приймати на роботу як надомників осіб, що володіють майстерністю виготовлення виробів народних художніх промислів, незалежно від роду їх діяльності (робітників, службовців, студентів, колгоспників та інших), з оплатою їх праці по встановлених тарифних ставках або відрядних розцінках; передавати, а магазинам приймати для реалізації на комісійних началах високохудожні вироби народних художніх промислів, що виготовляються малими серіями (крім виробів з коштовних металів і каменів). Підприємствам народних художніх промислів дозволяється купувати в роздрібній торговельній мережі за готівку нитки муліне, лаки, фарби, хімікати, пензлі, фурнітурні вироби, дрібний інструмент, запасні частини

для швейних машин та іншу продукцію, необхідну для виготовлення художніх виробів, на суму 30 карбованців одноразово в порядку і на умовах, які затверджуються Міністерством торгівлі СРСР і Держбанком СРСР.

Для перетворення в життя цих постанов виконком Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих відповідним рішенням зобов'язав обласне управління місцевпрому, трест «Закарпатліс», облспоживспілку, фабрику «Художпром», облуправління побутового обслуговування населення, виробничі майстерні художнього фонду, трест будматеріалів всебічно розвивати народні художні промисли: художньої вишивки, декоративного ткацтва, художньої обробки меблів, килимарства, кераміки, різьби по кості, підлакового розпису, лозоплетіння, художньої обробки дерева та інших, враховуючи попит населення і зовнішнього ринку.

Починаючи з 1968—1969 навчального року, в школах, де розташовані підприємства народних художніх промислів, вводиться навчання учнів на уроках праці технічним методом виготовлення художніх виробів. Розширюється мережа кіосків та відділів у магазинах по продажу виробів народних художніх промислів у обласному та районних центрах.

Закарпатські вироби прикладного і декоративного мистецтва стали прикрасою в квартирах трудівників. Ці вироби знають і люблять на всій Україні й далеко за її межами. Сувеніри радо купують численні гості й туристи, які приїжджають в Закарпаття з усього Радянського Союзу і з-за кордону. Кожний з них намагається придбати як пам'ятку про наш чудовий край статуетку, вишивку чи якийсь інший сувенір, який припав гостеві до смаку. Це буде згадка про славне і вічно молоде Закарпаття — край виняткової краси, зелених Карпатських гір і гомінких річок, край старовинних архітектурних пам'яток, культури і народного мистецтва.

ГАНИЦЬКІ КИЛИМАРНИЦІ

У глибину віків сягає народне мистецтво по виробництву шерстяних килимів у селі Ганичах на Тячівщині. Спочатку такі килими виробляли на старих верстатах-кроснах сільські майстрині. Кожна з них старалася зробити свій килим якнайкращим. Були і домашні оглядини-виставки саморобних виробів. Це були своєрідні вечорниці, на яких сільські умільці показували ті речі, які вони зробили. На цих вечорницях безпомилково визначались «призові» місця найкращих у селі килимів, сорочок-вишиванок чи рушників.

Якось прочувши про те, що в Ганичах виробляють килими, в село навідався чеський панок Рудольф Заграда. Не любов до народного мистецтва потягла Заграду сюди. Жадоба наживи на дешевих робочих руках спонукала чеського ділка організувати в селі виробництво килимів. Спішно були підібрані кращі сільські ткалі і направлені в місто Сігет на короточасні курси. Серед них були і старші сестри Гафії Петрівни Візічканич.

Мати Гафії Петрівни Візічканич, нині заслуженого майстра народної творчості УРСР, Марія Куцня теж ткала і вишивала. Саме вона прищепила любов до народного мистецтва старшим донькам Ганні, Марії і Василю. Завдяки матері десятирічною дівчиною Гафійка вже бралась за найскладнішу ткацьку чи вишивальну роботу. Вміла підібрати кольори, орнаменти. Завжди крутилась дівчина біля старших сестер, допомагала їм у роботі, вчилась у них. Гафійка виявилась дуже кмітливою.

І коли одна з сільських ткаль Марія Герич якось похвалила Гафійку і пообіцяла, що з неї обов'язково вийде добра майстриня, дівчина з радощів місця собі не знаходила. Хто-хто, а Марія Герич знала, що каже. І хоч Гафійка в свої десять років уміла вже і вишивати, виробляти дивні речі з бісеру, і зробити красивий байор до тайстрини, якою у неділю міг похвалитись найперший у селі легінь, злидні погнали дівчину шукати по наймах заробітку на прожиток.

Після повернення сільських ткаль з курсів на цих же старих верстатах Заграда розпочав виробництво килимів. Робочих рук не вистачало, тому ділок охоче наймав підлітків у помічниці ткалям. Одною з таких помічниць стала і тринадцятирічна Гафійка.

Якось пан запросив одного з художників, аби зробив нові малюнки для килимів. Коли той малював, Гафійка запропонувала внести деякі зміни до малюнка. Художник не без здивування помітив, що дівчина має рацію. Зроблений заново малюнок відображав якісь невольмі промені радості, а виготовлений килим був визнаний найкращим. Поступово серед ткаль Гафійка дістала визнання найвправнішої.

Чимало води пронесла з того часу швидкоплинна Тереса. Багато разів чарівні квіти килимів розквітали веселими ватрами під руками Гафії Петрівни. Та Заграда по-своєму оцінив кмітливість сільської дівчини. Він вирішив організувати подібні цехи і в інших селах Закарпаття. Гафія Петрівна, як краща ткаля, змушена була їздити навчати інших мистецтву виготовлення килимів.

— Працювали ми багато, а жити було важко, — розповідає Гафія Петрівна. Панам були потрібні тільки гроші, які вони виручали за нашу роботу, а нас, ткаль, ніхто не цінував. Надивилась я на тих панів, адже і в Прагу, і в Берлін кілька разів їздила я з нашими килимами на виставки. Пани дивувались, але ніхто не питав нас про нашу зарплату, про те, як ці ткалі, що працювали понад десять годин на день, ледве животіли.

Жовтень 1944 року назавжди увійшов у життя закарпатців як радісне свято визволення. Нове життя настало і для ганицьких килимарниць.

Перший голова сільської Ради Микола Герич якось розповів уповноваженому з району про місцевих ткаль. Розмову продовжили уже з самими жінками. Тут же й вирішили організувати цех по виготовленню килимів. Очолила цех Гафія Петрівна. І закипіла робота. Впереміжку з барвистими килимами, що виходили з-під умілих рук ткаль, із старого будинку-цеху долинала весела дівоча пісня.

З перших днів організації цеху виготовляли килими за старими трафаретними малюнками. Але це не задовольняло Гафію Петрівну, і вона поступово змінює орнаменти на килимах, вносить у них своє, вистраждане, виношене в душі і серці, знаходить нові малюнки. Саме так, знаходить нові, свої... Адже такі килими, як «Кучерявка», «Ключечки», «Рясенькі косички» та інші — це вже самостійні витвори умілих рук Гафії Візичканич, а також її подруг і помічниць.

Участь у районних та обласних виставках розширює діапазон малюнків. Але перші кроки самостійної творчості давались нелегко. Та ще ж треба було керувати цехом. Давалась взнаки відсутність освіти, адже лише чотири класи спромоглася закінчити, на більше не було в батьків коштів. Тепер, щоб то не стало, треба надолужувати. І вона записалась у вечірню школу та не сама, а ще вісімнадцять дівчат-ткаль разом з нею сіли за парти. А в 50-й рік Радянської влади усі дев'ятнадцять одержали атестати про середню освіту. Працювати стало легше. Набуті знання чимало допомагали.

Пошуки і вдосконалення своїх малюнків звели майстриню з самотутнім художником з Тячева Валентином Тимофійовичем Дублянським, який охоче поділився секретами народження малюнка. Саме тоді Гафія Візичканич взялася за серйозну самостійну роботу — спробувала відобразити на килимі портрет великого

Приймю Г. П. Візчканіч помилуватись витвором своїх рук і вмінням.

українського поета-революціонера Тараса Григоровича Шевченка. За першою удачею прийшла друга, третя...
Далеко від Ганичів до столиці нашої Батьківщини — Москви. Але зв'язки простих ганицьких ткаць з Москвою тісні. Уже років десять між трудівниками колгоспу імені Калініна села Ганичів та робітниками московського заводу «Динамо» імені Кірова зав'язалась

хороша, щира дружба. Коли зайшла мова, який подарунок надіслати москвичам у дні Всесоюзного фестивалю молоді в 1957 році, одностайно вирішили, що найліпший подарунок можуть зробити тільки килимарниці. І вони не підвели — килим з витканими фестивальним значком України та написом «Завод «Динамо» — Ганичі» — робітникам заводу «Динамо» вручила делегація молоді Тячівського району. Подарунок закарпатських друзів викликав у москвичів захоплення. Не могли намілюватися вони його красою і майстерністю творців.

Чимало зразків килимів створили сільські ткалі. Це, насамперед, «Жолудь», «Ромашка» та інші. Так було створено і один з останніх зразків килима «Чайка», який користується великим успіхом далеко за межами нашої області. Коли Гафія Петрівна Візчканіч та Ганна Степанівна Перегиня закінчили перший зразок цього килима, назва сама собою напросилась — основні малюнки були дещо схожі на чайку. Така назва сподобалась усім ткалям, адже це була позивна «космічної ткалі» Валентини Терешкової.

Однак, найзаповітнішою мрією колишньої бідної селянки було прагнення відобразити на килимах риси найдорожчої для нас людини — Володимира Ілліча Леніна. Своїм творчим задумом Гафія Петрівна поділилась з іншими досвідченими майстринями — Василюю Іванівною Візчканіч, Марією Іванівною Герич, Марією Іванівною Карпович, які теж працюють над виготовленням килимів уже понад двадцять років. І ось, підібрано кольори. Під основу підкладається портрет Володимира Ілліча Леніна. Його потрібно перенести на килим. Нитка за ниткою лягають одна до одної, прибиваються грабельками, пильнують за точністю малюнка ткалі. Тут потрібне справжнє око митця. Трапляється, що нитки бувають трохи тонші або товщі... Це ткаля повинна помітити і негайно підіткати, тобто додати декілька ниток, інакше риси малюнка чи портрета будуть не пропорційними, і роботу доведеться переробляти заново.

Здобули визнання і вироби, виготовлені умілими руками рахівських килимарниць.

Першу свою невеличку роботу — витканий портрет Володимира Ілліча Леніна ткалі подарували вихованцям Хустської школи-інтернату. Портрет вождя і тепер дбайливо зберігається в шкільному краєзнавчому музеї.

— Ленін подбав, щоб дітям у нашій країні жилося якнайкраще, — говорить Гафія Петрівна, — тому і ми першу нашу колективну роботу про вождя подарували дітям.

Виткані портрети засновника Радянської держави В. І. Леніна ганицькі майстрині піднесли в дарунок також жінкам братніх соціалістичних країн, зокрема Угорської Народної Республіки та Чехословацької Соціалістичної Республіки.

Успіх ганицьких ткаць не випадковий, адже мало одного хотіння щось зробити, треба ще любити свою справу. Саме ця любов, ця відданість справі є у Гафії Візічканич. Чимало зроблено нею. За сорок років роботи вона зуміла навчити цьому мистецтву понад сто дівчат із Ганичів та навколишніх сіл. Саме такими, палко закоханими в свою справу, є ткаля Олена Іванівна Кухта, яка найкраще за всіх уміє підібрати до килима веселі вогники з барв, що радують око вже при першому погляді на килими; Ганна Степанівна Перегиня, яка уміло підбирає композиції з малюнків; Василина Іванівна Карпович та багато, багато інших. Усі вони над усе люблять свою роботу. Без неї не можуть уявити самих себе. Ось приклад. Якось так сталося, що через сімейні обставини Василина Карпович змушена була залишити цех. Та невдовзі знову повернулася.

— Не можу я, дівчата, жити без наших килимів, — сказала вона, — сніяться вони мені...

Нелегко керувати цехом і знаходити стежки до людських сердець. А без цього хіба можна по-справжньому працювати з людьми? Гафія Петрівна завжди знаходить спільну мову з ткалями. Чуйна вона. Зате і поважають її в колективі. Молодь особливо відчуває її турботу. Ось в котрій раз підходить до молоді ткалі, яка тільки-но робить перші самостійні кроки. Важко дівчині. То ж і буває найчастіше біля неї Гафія Петрівна. Порадить, як

краще зробити той чи інший візерунок, покаже. Бачили б ви, з яким піднесеним настроєм сідає після цього дівчина за верстат.

А було й таке...

— Досить з мене, не можу я... Скільки не стараюсь, а ніч не виходить, — сказала якось Ганна Перегіння.

Подивилась на роботу дівчини Гафія Петрівна і хоч бачила, що візерунки у неї не виходять, відповіла:

— У тебе зовсім добре виходить. Дивись, яка точність візерунка. А що не все тобі вдається зразу, так навчисься... Ми допоможемо.

І Ганна Степанівна Перегіння повірила в свої сили, опанувала роботу. Тепер вона одна з кращих ткаць цеху.

Майже в усіх обласних і республіканських виставках образотворчого мистецтва ганицькі килимарниці беруть участь. Роботи їхні дістали широке визнання. В 1963 році, як краща ткаля, Гафія Петрівна Візічканіч була премійована Тячівським райпромкомбінатом поїздкою до Москви на Виставку досягнень народного господарства СРСР. Похвали членів журі заслужили ганицькі вироби і на виставках образотворчого мистецтва. Зокрема, високо оцінені роботи сільських майстринь під час проведення виставок, присвячених 50-річчю ювілею Радянської влади. Так, на республіканському фестивалі самодіяльного мистецтва Української РСР у 1967 році вироби ткаць із села Ганичів удостоєні диплома другого ступеня. В тому ж році килими побували і на Всесоюзному фестивалі самодіяльного мистецтва. Журі фестивалю нагородило Гафію Петрівну Візічканіч дипломом першого ступеня.

За видатні заслуги в розвитку українського народного самодіяльного мистецтва Президія Верховної Ради УРСР Указом від 16 вересня 1967 року присвоїла Гафії Петрівні Візічканіч почесне звання заслуженого майстра народної творчості УРСР...

Перебуваючи на Закарпатті, видатний американський художник і письменник, активний борець за мир Рокуелл Кент відвідав Ужгородський художній салон. На фото: Рокуелл Кент розглядає закарпатські килими.

Мрії... Хто з нас не має їх? Сповнені мріями і надіями на майбутнє і ганицькі народні умільці. Тісним стало приміщення килимарського цеху і багатьом ткалям доводиться працювати вдома. Тож і мріють майстрині про новий, світлий цех. І чекати вже не довго. В мальовничому куточку села на березі штучного водоймища-рибника Тячівський райпромкомбінат зводить нове приміщення майбутнього цеху, в якому будуть працювати близько двохсот народних умільців. Чимало з них прийдуть у цех прямо зі шкільної партії. Тому і турбот у Гафії Петрівни зараз побільшало: стала вона частим гостем шкільної молоді.

— Хочу, щоб наші дівчата любили і цінили прекрасне, навчилися своїми руками творити красу.

Як і весь радянський народ, народні умільці з гірського села Ганичів готуються гідно зустріти знаменну дату в житті всього прогресивного людства — 100-річчя від дня народження В. І. Леніна. Образ вождя для них є найдорожчим, адже сам Ленін вказав простим трудящим шлях до боротьби за щасливе життя. І новий, ще кращий портрет дорогого Ілліча вимальовується під спритними руками сільських майстринь.

М. Ю. Чубірка,
технолог Драчинської художньо-сувенірної фабрики

ПЛАКЕТ — ХОРОШИЙ ДАРУНОК

Різьбу по дереву на Драчинській художньо-сувенірній фабриці почали ще в 1956 році. Та були це тільки свого роду експерименти. Правда, вдалі. І вже через рік при столярному цеху фабрики створили бригаду різьбарів. Увійшли до неї в основному народні умільці. Керівництво доручили випускникові Ужгородського училища прикладного мистецтва Іванові Івановичу Дулкаю. Першими виробами були «Орел великий», «Орел малий», «Ведмідь з гітарою».

Звичайно, такий вузький асортимент не задовольняв попиту покупців. Доводилось шукати чогось нового, оригінального, своєрідного, в той же час суто типового і притаманного лише Закарпаттю. Завдяки копіткій праці колективу художників-різьбарів удалося розробити й освоїти випуск нових видів сувенірів із дерева, які дістали назву — плакети настінні.

Авторами перших художніх взірців плакетів настінних були Михайло Васильович Дьорка — випускник Ужгородського училища прикладного мистецтва та Алойс Алойсович Плоуз — головний конструктор фабрики. Першими художніми творами були плакети: «Дівчина з квіткою», «Марічка», «Іванко» та інші.

На виставці, організованій Закарпатським облвиконкомом у 1964 році в Ужгороді, Драчинська художньо-сувенірна фабрика представила 12 взірців плакетів

настінних. А через місяць взірці нових виробів були затверджені обласною художньою радою.

Налагодити масовий випуск плакетів ніяк не вдавалось. В першу чергу, необхідно було змінити технологію оздоблення. Адже плакети були дуже примітивними як у художньому оформленні, так і за конструктивним виконанням. Плакет не мав тієї якості, яка б приваблювала покупців.

І коли, здавалось, справа була налагоджена, виявилось, що розробити нову технологію було значно легше, ніж впровадити її у виробництво. Довелось знову проводити експерименти, пошуки. І, врешті решт, власними силами спромоглися впровадити нову технологію. Значно поліпшилась при цьому якість лакової плівки при оздобленні, і отже, якість виробництва.

В 1965 році випуск сувенірних виробів за рахунок плакетів було доведено до 50 000 карбованців. Щоб успішно виконати цей план, довелось чимало попрацювати. Перш за все, треба було збудувати нове приміщення цеху. Організували і курси, на яких вчили молодь мистецтву різьби, створили художньо-експериментальну лабораторію.

У 1966 році новий цех був готовий. Виробнича потужність його становила 800 000 карбованців на рік. Тепер уже можна було налагодити і масовий випуск сувенірів-плакетів. До речі, технологічний процес виготовлення плакетів не дуже складний і під силу кожному підприємству деревообробної промисловості.

Для виготовлення плакетів настінних ми використовуємо деревинну сировину. Зокрема, це липа або береза. Ці породи дерев, завдяки своїй будові, добре піддаються гравіруванню. Заготовляємо пиломатеріали безпосередньо в розпилювальному цеху. При цьому дотримуємось специфікації. Заготовлений матеріал (розмірами 420×80×16 міліметрів) надходить у сушильні камери. Процес сушіння контролюється спеціальними приладами — психрометрами і термометрами.

В цеху Драчинської художньо-сувенірної фабрики. Тут народжуються плакети.

Для виготовлення плакетів у чорнових меблевих заготовках повинно бути не більше 6—8 процентів абсолютної вологи. Заготовки з наявними природними і механічними вадами деревини не допускаються. З сушильних камер чорнові меблеві заготовки надходять у машинне відділення сувенірного цеху, де проходять такі операції: склеювання деталей у щитки, двобічне стругання на рейсмусовому верстаті, розмітка і обрізування за контуром, шліфування.

Перед склеюванням ребра ділянок стружуть на фугувальному верстаті, щоб зменшити ширину склеюваного шва. Після цього заготовки сортують за розмірами і кольором деревини. Склеюють міздрямим (столярним) клеєм на пневматичних пресах. Процес склеювання триває 45—50 хвилин. Після цього склеєні щитки стружуть на рейсмусовому верстаті РС-2.

Розмічають шаблоном, конфігурація якого відповідає формі плакет. Обрізують по контурних лініях на стрічковій пилі. При цьому враховується припуск на подальшу чистову обробку: фрезерування ребер, заповнення шпар і шліфування.

Коли щитки пройшли механічну обробку, їх транспортують в оздоблювальне відділення. Щоб надати їм чорного відтінку, заготовки два-три рази покривають чорною нітроемаллю «Екстра» з проміжним шліфуванням. Після кожного покриття щитки направляють у сушильну камеру. В оздоблювальному відділенні установлена лаконоливна машина, яка наносить на плакети тонку нітролакову (НЦ-218) плівку. Остання закріплює чорну емаль і надає виробам блискучого відтінку. Потім вироби полірують.

Нанесення контурних ліній, силуетів художнього рисунка на готовий оздоблений плакет проводиться за допомогою копіювального верстата. Принцип роботи верстата такий. Два ролики, обертаючись, притискають штамп-матрицю до лицьової поверхні плакета. Матриця виготовлена з гуми, на якій відповідно контурним лініям художнього взірця плакета закріплюється сталевий дріт. Внаслідок цього на лицьовій поверхні плакета залишаються відбитки ліній, за якими можна нарізувати рисунок. Автор-конструктор копіювального верстата художнього Павло Васильович Голубка — випускник Ужгородського художнього училища. Макет верстата експонувався у 1967 році на республіканській виставці в Києві.

Впровадження цього верстата у виробництво дало змогу підвищити продуктивність праці різьбарів у чотири рази. Крім того, копіювання дало можливість використати на різьбі і робітників нижчої кваліфікації. Це сприяло кращому використанню художників і дало можливість розширити випуск сувенірно-подарункових виробів.

Остання операція технологічного процесу виготовлення плакетів — різьба. Малюнки вирізуються по видимих слідах-відбитках з допомогою різця. Працює на цій операції 70 чоловік, у тому числі 12 художників — випускників Ужгородського та Косівського художніх училищ.

З різьбарського відділення плакети потрапляють у пакувальне. Перед тим, як пакувати, лицьову поверхню плакетів освіжують полірувальною пастою № 290. Кожен плакет пакують окремо в поліетиленові мішечки, а потім кладуть у картонні коробки.

Впровадження в цеху наукової організації праці дало можливість використати додаткові резерви виробництва, поліпшити умови праці і культуру, знизити на 10 процентів собівартість продукції. Все це сприяло достроковому виконанню плану 1968 року. Успішно впроваджується у виробництво й метод бездефектного виготовлення продукції і здачі її відділу технічного контролю з першого пред'явлення.

Створена на базі сувенірного цеху художньо-експериментальна лабораторія тільки за 1967 рік розробила 50 нових видів плакетів. Шість із них у кількості 5000 штук експонувались на Міжнародній виставці ЕКСПО-67 у Монреалі. Це, зокрема, такі, як «Березовий гай», «Гу-гу Монреалі». Це, зокрема, такі, як «Березовий гай», «Гу-гу Монреалі». Це, зокрема, такі, як «Березовий гай», «Гу-гу Монреалі». Це, зокрема, такі, як «Березовий гай», «Гу-гу Монреалі».

Після Всесвітньої виставки творча діяльність художників не припинилась. У 1968 році додатково розроблено ще 30 нових видів плакетів. Серед них чимало на революційну тематику, плакети присвячені 50-річчю комсомолу і 100-річчю від дня народження засновника Комуністичної партії і Радянської держави Володимира Ілліча Леніна.

На фабриці ведуться роботи по розширенню виробництва сувенірно-подарункових виробів. Закінчується будівництво другого сувенірного цеху проектною потужністю 1 мільйон карбованців на

рік. Комплектуються бригади для виготовлення плакетів виключно на експорт. В січні 1968 року на республіканській виставці в Києві торговими фірмами Англії закуплено і укладено договір на поставку фабрикою плакетів на суму 50 000 карбованців.

Великим попитом користуються плакети і в нашій країні. Так, на ярмарку, який відбувся влітку 1967 року в місті Вінниці, торговими базами було закуплено плакетів на суму 600 000 карбованців. Продукція Драчинської фабрики надходить у багато міст Радянського Союзу і звідусіль про плакети відгукується позитивно.

На фабрику надходить чимало листів з різних куточків країни від робітників, колгоспників, інтелігенції з проханням прислати їм плакети. Попит на плакети — найкраща характеристика нових виробів із дерева. Та це й не дивно, адже Закарпаття з його чудовою природою — найулюбленіший куточок відпочинку трудящих Радянського Союзу. То ж і хочеться кожному придбати сувенір, який нагадував би про чарівну красу цього краю, його багату культуру, історичні пам'ятники.

Е. П. Медве

МИТЦІ РУКОТВОРНИХ СКАРБІВ

Там, де зелені гори низько схиляються над сріблястим Ужем, розкинувся Ужгород. Назва стара, але місто з кожним днем молодіє, росте, оновлюється. Наче писанка, стоїть воно на берегах стрімкої ріки, відзеркалюючись у її водах веселими вогнями новобудов. Чарівна природа краю, мальовничі пейзажі розквітлого міста завжди вабили і ваблять до себе численних гостей. Вони знайомляться з творчими і трудовими досягненнями орденоносного Закарпаття, його історико-архітектурними пам'ятниками, і кожен з них прагне взяти з собою додому, як згадку про цей чарівний куточок української землі, — пам'ятний сувенір: вицяцьковану народним орнаментом яворову сопілку, або яку-небудь тематичну композицію під символічною назвою «Лісоруб» чи «Гуцул-винороб». Тому й природно, що в ужгородському павільйоні «Сувенір», що на площі Театральній, завжди людно. Саме тут для потреб гостей, шанувальників самобутніх національних сувенірів, наданий широкий вибір творів народних умільців Закарпаття.

Чільне місце серед різноманітної тематики виробів, що продаються в павільйоні, посідає творчість умільців-різьбарів Ужгородської фабрики «Художпром». Це такі сувеніри, як «Лісоруб», «Гуцул біля колодязя», «Бувшок» та інші — всього близько сімнадцяти назв в асортименті цеху різьби по дереву фабрики. Більшість із них

дістала заслужене визнання не тільки нашої громадськості, але й за рубезжем. Так, вироби фабрики «Художпром» неодноразово експонувались на Міжнародних виставках в Монреалі, Парижі, Брюсселі, Римі. Скрізь їх супроводжував визнаний успіх. Красномовно про це свідчить той факт, що лише в 1969 році понад 20 000 сувенірів буде відправлено в різні країни світу.

Як бачимо, вироби Ужгородської фабрики «Художпром» набули визнання. Хоч історія фабрики і, зокрема сувенірного цеху, не така вже й давня.

— В 1956 році, — розповідав зачинатель сувенірного цеху, модельєр фабрики Гаврило Іванович Булеца, — приїхав до мене в гості знайомий з Угорщини. Перед від'їздом додому хотів повезти з собою рідним і друзям оригінальні закарпатські сувеніри. Обійшли всі крамниці. Нічого відповідного не знайшли, щоб можна піднести як подарунок, як цінний невеличкий за розміром витвір народно-етнографічного характеру. Тоді-то й подумав я, що добре б мати в Ужгороді цех, який би виробляв сувеніри.

Думка про масове виготовлення сувенірів стала заповітною мрією Гаврила Івановича Булеци. Різьбою він займався ще з дитячих років. Захоплення переросло у професію. У вільний від роботи час він поїхав по Закарпаттю, вивчав давню художню традицію різьбарства, самобутнє народне мистецтво рідного краю. Створив кілька оригінальних моделей-фігур на закарпатську тематику: «Іван та Марічка», «Червона шапочка» та інші.

У 1956 році Гаврило Іванович запропонував свої послуги Ужгородській артілі «30 років Жовтня». Приніс із собою кілька власних моделей, які були схвально оцінені й прийняті до серійного виробництва.

Його заповітна мрія здійснилась. При артілі був створений окремих сувенірний цех, якщо можна так назвати кімнатку, де працював поки що один Гаврило Іванович. Сам проектував і творив. Перші сувеніри, що вийшли з-під його умілих рук, користувались великим попитом у покупців. Це окрило майстра. Артіль отримала чимало нових замовлень. Та задовольнити їх одному було не

під силу. Треба було розширяти виробництво сувенірів, а для цього не вистачало відповідних спеціалістів, належних інструментів і верстатів. Але Г. І. Булеца не занепавав духом. Залучив до цієї справи молодь, добровільно взяв на себе обов'язки вчителя. Так появились у нього учні. З року в рік число їх більшало. Спочатку невеличка творча бригада, а потім — цілий згуртований колектив цеху. Гаврило Іванович одночасно виконував роль майстра й модельєра. Розробляв нові композиції.

Незабаром цех переростає у самостійну фабрику під назвою «Художпром», яка тепер, крім сувенірного цеху, має і цехи по кераміці та лозоплетінню. І хоч у приміщеннях є машини, більшість операцій по виготовленню сувенірів доводиться виконувати вручну.

— Машинами проводимо лише первинну, грубу обробку, — говорить головний інженер фабрики Іван Іванович Квіч. — Це, безперечно, велика підмога, але мало ще процесів на плечах механізмів. Більше доводиться вручну виготовляти сувеніри. При цьому багато залежить від здібності і художнього смаку майстра.

Перш, ніж той або інший сувенір набуде свого завершеного вигляду, він проходить не через одні руки: від верстатника до художника-розмальовника. І кожен робітник цеху вкладає в сувенір щось своє, особисте. Тож і треба, щоб усі члени бригади були висококваліфікованими спеціалістами.

— У нашій бригаді, — розповідає бригадир Альберт Рего, — кожен у повній відповідальності за долю сувеніру.

І в бригаді слова не розходяться з ділом. Невеличкі деталі, складові елементи сувеніру доводиться надто обережно і вміло збирати в одне ціле, щоб врешті решт дістати оригінальну зовнішню форму й символічну виразність виробу. До того ж настільки майстерно виконану, щоб модельєр не зміг відрізнити свою першу модель від решти вироблених. І це в членів бригади виходить відмінно. Під умілим керівництвом Альберта Рего, який уже десять років працює в «Художпром», цех випускає сувеніри лише високої якості. Власники придбаних закарпатських сувенірів — «Гуцульська

Орли, виготовлені умільцями Ужгородської фабрики «Художпром», користуються заслуженою славою не лише в нашій країні, але й за кордоном.

шкатулка», «Верховинська хата», «Гуцул-дегустатор» та інших — можуть бути завдячні умілим рукам Івана Бушка, Шандора Фогаша, Юрія Лешка, Віктора Дорофеева. Це вони своєю натхненною працею створюють самобутні вироби, які вдало містять у собі позитивні риси фольклорно-етнографічного мистецтва, художній смак сучасної людини.

В окремому приміщенні сувенірного цеху працює бригада розмалювальників. Переважно це жінки й дівчата, різні за віком і кваліфікацією. Але і в цій, здавалось би, простій роботі потрібна любов до своєї справи.

— У нашій роботі, — каже начальник сувенірного цеху Йосип Михайлович Смужаниця, — обов'язково потрібно мати схильність до малювання, вміння до тонкощів розбиратися в кольорах. Робітники отримують від червонодеревників лише награнені фігури, а їх завдання — «одягти», якщо можна так сказати, сувенір у накреслений модельєром одяг, бо найменша неточність — і вся попередня робота може бути зведена нанівець.

У наш час шанувальники сувенірів мають чітке, своє власне уявлення про красиве. Придбавши той чи інший сувенір, вони хочуть бачити не просту іграшкову річ оздоблення кімнати, а справжній мистецький витвір, простий, зрозумілий у своїй композиції, оригінальний за формою і глибокий за змістом. Тому модельєр, розробляючи модель майбутнього сувеніра, повинен урахувати не лише його художні якості, які б відповідали сучасним вимогам мистецтва, але й вишукувати найбільш вигідні й доступні шляхи для серійного випуску того чи іншого виробу.

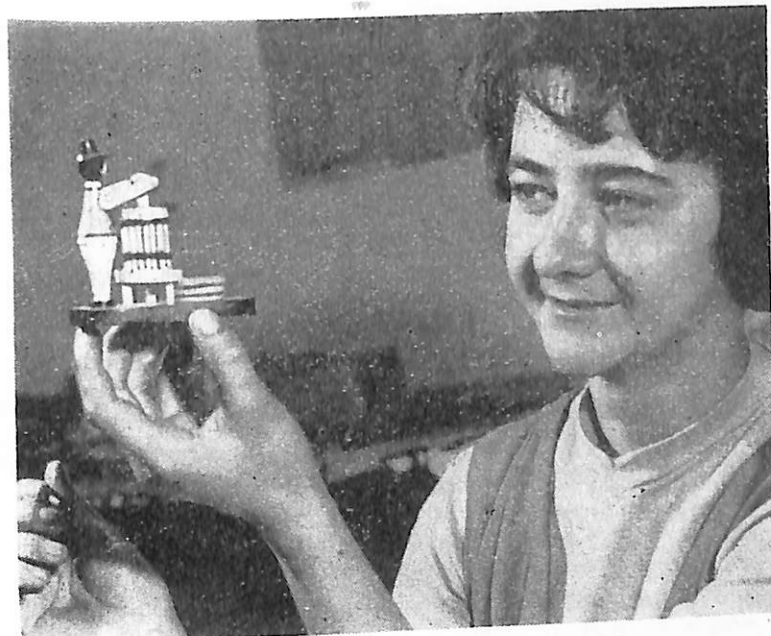
Поруч з досвідченими майстрами сувенірного цеху — Ольгою Сідун, Мартою Фогаш, Анною Станчак — успішно працює на фабриці й молода зміна: Юдіта Пуга, Єлизавета Семен, Катерина Ференці, Олена Хома та багато інших. Усі вони люблять свою професію і ставляться до неї з належною відповідальністю.

Чимало виготовлено сувенірів умільцями Ужгородської фабрики «Художпром». Лише одних моделей

Приємно мати в домі такий лікерний набір.

розроблено понад триста варіантів. Усі вони дістали високу оцінку художньої ради та нашої громадськості, здобули авторитет і за кордоном. А замовлення на них з року в рік зростають. Надходять вони не лише з нашої країни, але й з різних куточків світу. Сувеніри ужгородських різьбарів добре відомі в Нью-Йорку, Парижі, Брюсселі, Берліні, в містах Канади, Італії та інших країн. Викликає почуття гордості той факт, що саме Ужгородському «Художпром» випала честь виготовити для Міжнародного конгресу жінок у Хельсінкі 1000 штук

Оригінальні сувеніри виготовляють і в колгоспі імені XXII з'їзду КПРС села Добросілля Берегівського району.

закарпатських сувенірів під назвою «Бузьок». Крім того, з-за кордону надійшло замовлення й на такі сувеніри, як «Лісоруб» — 590 штук, «Гуцул-винороб» — 350, «Гуцул-дегустатор» — 560, «Гуцул біля колодязя» — 1350 штук та чимало інших. Це велике визнання самобутньої творчості талановитих різьбарів. Ним можуть пишатись усі 238 працівників фабрики.

Особливо були сповнені трудового натхнення народні умільці, відзначаючи 25 річницю з дня визволення

Закарпаття від фашистського поневолення та готуючись до славетного ювілею — 100-річчя від дня народження В. І. Леніна.

Копітка мистецька праця молодого згуртованого колективу «Художпром» посяде належне місце в загальноукраїнській скарбниці художньої промисловості і ще більше примножить славу народотрадиційної творчості закарпатських умільців. Їх рукотворні скарби стануть бажаними у кожному домі.

Г. І. Скоблей,
економіст промкомбінату
Мукачівської райспоживспілки

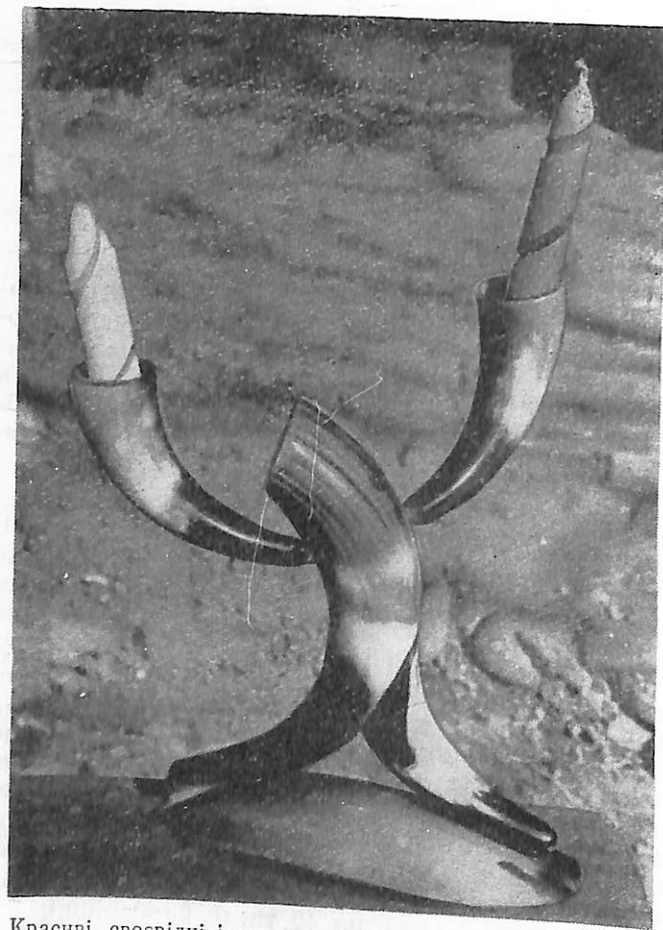
ДАРУНКИ МУКАЧІВСЬКИХ УМІЛЬЦІВ

Тисячі трудящих із усіх республік нашої Батьківщини щороку відпочивають, мандрують, поправляють здоров'я у Карпатах. Чимало через область проїздить закордонних туристів. І кожен хоче придбати сувенір як пам'ять про Закарпаття. Та хіба лише туристам потрібні вироби народних умільців? Сувеніри є чудовою прикрасою в квартирах наших трудівників.

Різні види сувенірів виготовляють у нашій області і чимала доля їх припадає на Мукачівський промкомбінат. Виробляти сувеніри тут почали в 1964 році. До цього часу народні умільці працювали кустарним способом. Промкомбінат організував їх у два цехи: один по виготовленню сувенірів із дерева, другий — з рогу.

Попит на сувеніри великий. Комбінат укладає договори на їх постачання торговельним підприємствам споживчої кооперації і підприємствам державної торгівлі. Покупці з великим задоволенням купують сувеніри, які виготовляють наші народні умільці. На 1969 рік промкомбінат уклав договори на суму 45 тисяч карбованців. Попит зростає з кожним роком. Якщо в 1964 році підприємство продало сувенірів на 8 тисяч карбованців, то в 1968 році — вже на 40 тисяч карбованців.

Сувеніри виготовляють із рогу великої рогатої худоби. Вони відповідають вимогам ГОСТу, стандартним взірцям 1130, 1131.

Красиві, своєрідні і неповторні вироби з рогу — продукція Мукачівського промкомбінату.

Сувеніри з дерева представляють собою своєрідні декоративно вирізані фігурки, виготовлені шляхом круглої різьби із зображенням головних рис. Виготовляють їх долотами з подальшою художньо-декоративною обробкою.

Для виготовлення виробів використовують деревину м'яких порід — липи, верби. Вирізані вироби покривають нітролаком у 3—4 шари. Після кожного шару покриття шліфують. При наявності дефектів або пошкоджень вироби бракують. На кожному сувенірі знизу наклеюється ярлик, де вказано назву організації-виробника, ціну, артикул, дату виготовлення, номер.

За 1968 рік промкомбінат при плані 28,7 тисячі карбованців фактично виробив сувенірів на 40 тисяч. За рік дано 5 тисяч прибутку. Знижена собівартість продукції на 0,2 процента і за рахунок цього зекономлено 380 карбованців.

Розроблено до 20 зразків різних сувенірів. Це, зокрема, шість видів орлів, «Червоний мак», «Метелик на гілці», «Сова», «Грибки», «Лелека на димарі» та інші.

За весь період виготовлення сувенірів не надійшло жодної скарги. Покупці добре відгукуються про наші вироби. Сувеніри були на виставці в Тернополі, де посіли одне з перших місць. Крім того, в 1968 році сувеніри з рогу демонструвались на Виставці досягнень народного господарства СРСР в Москві, а майстер цеху Микола Андрійович Досенко нагороджений бронзовою медаллю ВДНГ.

Сувенірне виробництво у нас рентабельне. Кожен сувенір дає в середньому до 10% прибутків (від роздрібно-ї вартості). Так, сувенір «Лелека на димарі» продають у магазинах по 2 карбованці при собівартості 1,78. Від реалізації цього виробу ми маємо 0,22 карбованця прибутку.

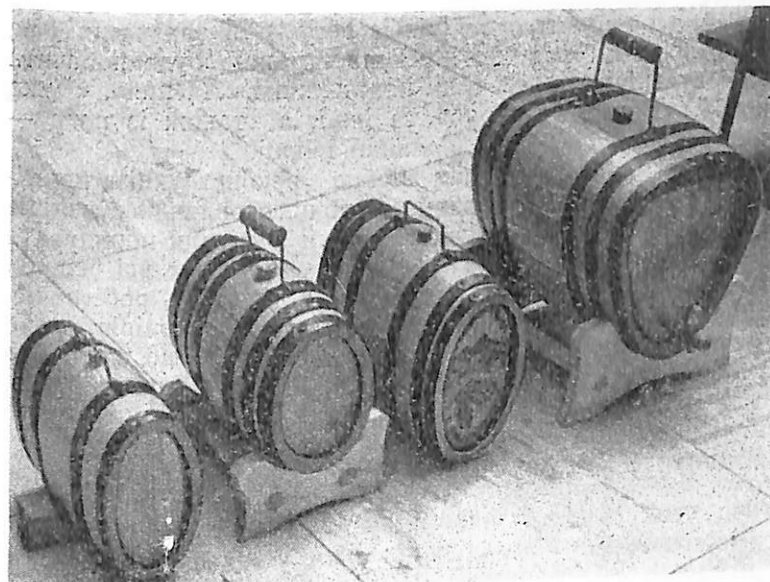
На сувеніри з рогу прибутки дещо менші — 5—8 процентів від вартості виробу. Наприклад, кожен проданий сувенір «Метелик на гілці» дає нам 0,17 карбованця прибутку при реалізаційній ціні 4 і собівартості виробу

Виробляють сувеніри й на Виноградівському промкомбінаті.

3,47 карбованця. «Тюльпани з рогу» теж користуються хорошим попитом. Правда, ціна сувеніра досить висока — 10 карбованців. Але при цьому треба брати до уваги, що і собівартість цього виробу не низька — 9,85. Чистого прибутку дуже мало — всього 0,15 карбованця.

На дану продукцію з рогу промкомбінат дає торговельним організаціям знижки в розмірі 9 процентів. Працівники отримують заробітну плату за виготовлення виробів у розмірі близько 50 процентів їх вартості. Цехові та загальнозаводські видатки становлять до 40 процентів від основної заробітної плати робітників за один сувенір.

...і такі сувеніри користуються попитом у покупців.

Це тепер. А в перший рік організації сувенірного виробництва у нас працювало два майстри по виготовленню сувенірів із рогу і чотири — по виготовленню з дерева. Згодом виробництво сувенірів розширилося і кількість працівників зросла. В цеху, що виготовляє сувеніри з рогу, працює 14 робітників, а в цеху по виготовленню сувенірів із дерева — двадцять п'ять. Кращими майстрами є бригадир Йосиф Михайлович Катз і Микола Андрійович Досенко, майстри Янош Яношович Беккерт, Федір Федорович Димитрук, Іван Іванович Волошин та інші.

З кожним роком виробництво сувенірів розширюється. Збільшується асортимент виробів. У 1969 році асортимент сувенірів із дерева поповниться 12 новими вида-

ми, а асортимент сувенірів із рогу — 5 зразками. Так, незабаром на полицях крамниць можна буде побачити такі сувеніри з дерева, як попільничка «Лисиця», «Дика коза», «Ведмідь-лісоруб» та інші, а також із рогу — келихи, рибки форель, солянки і інші.

У 1969 році комбінат зробив реконструкцію приміщення, в якому розмістили цех по виготовленню сувенірів із рогу. В найближчі два роки ми намітили побудувати нове приміщення, де буде розміщено майже всі основні цехи. Це дасть змогу збільшити й кількість робітників, зайнятих безпосередньо на виготовленні сувенірів, до 50 чоловік. Особливо великого значення надаємо навчанню учнів. Майстер цеху Микола Досенко готує шість учнів, а згодом візьмемо на навчання ще десятеро. Тому-то ми і впевнені, що виробництво сувенірів у майбутньому розшириться, і ми зможемо задовольнити попит на них.

П. І. Кляп,
голова колгоспу імені Мічуріна
Хустського району

ЛОЗОПЛЕТІННЯ В СЕЛІ ІЗІ

Закарпаття багате самобутніми народними талантами. Майже в кожному селі є свої умільці. Жителі нашого села Ізі — майстри лозоплетіння. Це нехитре ремесло передається з покоління в покоління. Тепер лозоплетіння є лише одним з резервів зростання економіки колгоспу і добробуту трудівників, а колись воно було єдиним порятунком від голодної смерті. Важке безпросвітне життя, пошуки додаткових джерел для існування і відкрили в народі такий самобутній талант.

Тепер ми живемо заможнo. Важко навіть повірити, що чверть століття тому в Ізі, як і в усіх селах краю, панували нестерпне горе і нужда, голод був постійним супутником людей. Це змушувало закарпатців іти в пошуках кращої долі не лише в західні країни Європи, але й за океан. Рідко кому з них щастило. Більшість поверталася ні з чим. Тож і доводилось знову братися за лозоплетіння. Виготовлені вироби самі ж майстри і розносили по навколишніх селах, продавали. Заробітки були дуже мізерні. На них можна було лише животіти з дня на день.

Десь у 80-х роках минулого століття якийсь Гаймфельд, прочувши про ізких майстрів, вирішив організувати майстерню по виготовленню з лози різних виробів. Ця майстерня була розташована між Ізою і Хустом. Основна частина робітників приватної майстерні була з числа ізян, бо жителі Хуста, маючи кращі притисянські землі, жили трохи легше і тому йшли на заробітки неохоче.

Таким був початок лозоплетіння в Ізі. Минули роки... Відгреміли бої Великої Вітчизняної війни. Закарпаття після тисячорічного поневолення стало складовою частиною Радянської України. Збулись сподівання багатьох поколінь. Настало нове життя. В Ізі було створено колгосп імені Мічуріна, який у 1961 році об'єднався з кошелівською сільгоспартіллю «Нове життя».

Для характеристики економіки цих двох господарств варто навести дані (табл. 1) річних звітів за 1957 рік (дані за цей рік беруться тому, що вже в наступному, 1958 році в Ізі почав працювати цех лозоплетіння, що значно змінило економічний стан колгоспу).

Таблиця 1

Назва показників	Колгоспи		Разом
	ім. Мічуріна	«Нове життя»	
Грошові надходження, всього крб.	40 070	40 028	80 098
в т. ч. від рослинництва	16 499	10 526	27 025
від тваринництва	19 170	22 364	41 534
Неподільні фонди, крб.	84 008	85 204	169 212
Велика рогата худоба, всього голів	403	366	769
в т. ч. корів	140	122	262
Свині	142	84	226
Вівці	624	720	1344
Валовий збір:			
зернових, ц	1412	1448	2860
картоплі, ц	8599	6719	15 318

Звичайно, при такому економічному стані в колгоспі не могло бути й мови про високу оплату праці. Тому лозоплетіння знову набирав масового характеру і до деякої міри стає на заводі колгоспів з лози забирали чимало часу. Були періоди, коли в артілі не вистачало людей для виконання найнеобхідніших сільськогосподарських робіт. Треба було шукати якогось виходу з цього скрутного

Обплітання бутилів налагоджено і в колгоспі «За нове життя» Іршавського району.

становища. Порадившись, керівники артілі разом з активістами колгоспу вирішили надати реалізації виробів організованого характеру і звільнити колгоспників від роз'їздів.

У 1958 році було налагоджено обплітання бутлів і їх збут у Грузію. Це й був початок розвитку підсобних промислів, який став переломним періодом в економіці господарства.

Звичайно, доводилось спочатку витримувати і натиск противників нового задуму. Дехто, наприклад, побоювався, що розвиток підсобних промислів гальмуватиме піднесення сільськогосподарського виробництва.

Тепер уже цілком очевидним є той факт, що допоміжні промисли дали змогу різко прискорити розвиток сільськогосподарських галузей, використати на капітальні вкладення значні кошти, піднести матеріальний добробут трудівників. Щоб наочніше пояснити це, варто навести деякі цифри, що характеризують розвиток окремих галузей за кілька років (табл. 2).

Таблиця 2

Галузі	Грошові надходження, тис. крб.				
	Роки				
	1964	1965	1966	1967	1968
Сільське господарство	179,5	213,4	306,3	418,8	440,4
Допоміжні галузі	926,4	1072,7	1055,5	1101,4	1131,3
Разом	1105,9	1286,1	1361,8	1520,2	1571,7

З наведених у таблиці 2 даних видно, що при майже незмінних розмірах промислового виробництва приріст товарної продукції сільського господарства за попередні п'ять років зріс на 260,9 тисячі карбованців, або більше, ніж подвоївся. Отже, доцільність ведення сільського господарства при правильному поєднанні з допоміжними галузями незаперечна.

Слід наголосити на тому, що розвиток допоміжних галузей дозволяє колгоспу поступово підвищувати зайнятість колгоспників на громадських роботах. В артілі є 3518 гектарів сільськогосподарських угідь, з яких ріллі лише 488. Ще в 1958 році, до налагодження промислового виробництва, середньорічна кількість працюючих становила 434 чоловіка. Тепер ця цифра потроїлась. І це завдяки підсобним промислам. Лозоплетінням у господарстві займається понад 1200 чоловік. У напружені періоди робіт колгосп має можливість рціонально використати цю робочу силу на польових роботах, у садах, на городі і тим самим своєчасно впоратися з усім комплексом робіт.

Вирішальним стало і те, що значно підвищився матеріальний добробут колгоспників. Фонд оплати праці проти 1964 року майже подвоївся, а оплата одного людинодня з 2,59 карбованця збільшилася до 3,78. В результаті зросла трудова активність колгоспників. Так, у 1964 році було вироблено 192,7 тисячі людиноднів, а уже в 1966 році — 204,1 тисячі. Значно зросли прибутки артілі, що дало змогу протягом 1958—1963 років повністю розрахуватися з державою по всіх видах позик (більше 100 тисяч карбованців). Починаючи з 1963 року, фінансування колгоспного виробництва проводиться виключно за рахунок власних коштів, без залучення кредитів Держбанку.

Невпинно зростають, переважно завдяки лозоплетін-

ню, й прибутки — основне джерело розширеного відтворення колгоспного виробництва (табл. 3).

Таблиця 3

Роки	Прибутки, тис. крб.
1963	
1964	289,7
1965	339,4
1966	356,2
1967	345,8
	350,0

Саме завдяки розвитку промислового виробництва колгосп за останні три-чотири роки зміг вийти з економічно відсталого в одне з передових господарств району. За рахунок чистих прибутків, одержаних в основному від лозоплетіння, ми маємо змогу вкладати у сільськогосподарське виробництво додаткові кошти, закуповувати більшу кількість мінеральних та органічних добрив, своєчасно проводити сортообмін насіння, меліоративне поліпшення земель і тим самим забезпечувати збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Так, валовий збір зерна у 1968 році порівняно з 1964 зріс на 56 і картоплі на 37 процентів, фруктів — у 2,8 раза, молока — на 56 процентів. Торік ми зібрали картоплі на 6548 центнерів, зерна — на 1234 і фруктів — на 1429 центнерів більше, ніж у 1964 році. Як зросла врожайність окремих культур завдяки поліпшенню землеробства шляхом інтенсифікації виробництва, видно з таблиці 4.

Прибутки від промислів дозволили набагато розширити капіталовкладення. За три попередні роки відраховано на поповнення неподільного фонду (крім амортизаційних відрахувань) 792,2 тисячі карбованців. За рахунок коштів неподільного фонду за ці роки витрачено

Таблиця 4

Назва показників	Урожайність, ц/га	
	1964 р.	1968 р.
Зернові	16,2	22,4
Картопля	90,5	122,3
Фрукти	8,4	27,3

370,6 тисячі карбованців на спорудження будівель сільськогосподарського призначення, 105,6 тисячі — на будівництво культурно-побутових закладів, 79 тисяч — на закладання молодих садів, 40 тисяч карбованців — на придбання техніки.

Само по собі виникає запитання: чи зміг би колгосп навіть при залученні позичок Держбанку за такий короткий час зробити подібний крок вперед, якщо б не було організовано в артілі лозоплетіння? Безперечно, ні.

Зауважимо, що ізяни споконвічні кошкарі. Цей вид виробництва передався з покоління в покоління. При надомному веденні робіт по лозоплетінню молоде покоління скоріше засвоює навички батьків. Нині в нас створилася така практика, що артіль частково лише забезпечує колгоспників лозою і повністю склотарою. Усі вироби виготовляють колгоспники у себе вдома. При цьому участь у роботі беруть майже усі члени сім'ї. Колгосп за виготовлений виріб платить згідно затверджених загальними зборами розцінок. Торік, наприклад, у допоміжних промислах вироблено 122 414 людино-днів і нараховано в рахунок оплати праці 478 250 карбованців.

Доцільно розглянути і роль внутрішньогосподарського розрахунку з дальшим розвитком допоміжного виробництва. Адже основне завдання господарського розрахунку полягає в правильному визначенні пропорцій між

промисловим і сільськогосподарським виробництвом, з одного боку, і здійсненні контролю за ним з метою збільшення випуску продукції з мінімальними грошовими і матеріальними затратами — з другого. Правильне поєднання галузей дає можливість виконувати всі роботи в колгоспі в стислі строки. Зрозуміло, що дальшому вдосконаленню і зміцненню господарського розрахунку ми надаємо великого значення.

Питома вага грошових надходжень від допоміжних промислових підприємств у доходах колгоспу в 1968 році становила 64,4 процента. Здавалося б, що при такому співвідношенні грошових надходжень у колгоспі приділяється менше уваги ролі внутрішньогосподарського розрахунку в сільськогосподарських галузях виробництва, ніж у промислах. Але так лише здається. Адже тільки суворий контроль за затратами, виходом продукції та її реалізацією в усіх галузях колгоспного виробництва може визначити правильний його розвиток.

Важливим є й те, що при плануванні й здійсненні наміченого в процесі щоденної копіткої роботи треба мати на увазі, що основним завданням колгоспу є виробництво сільськогосподарської продукції, піднесення артілі на вищий рівень як в економічному, так і в культурно-побутовому відношенні. Тому при будь-яких масштабах допоміжного промислового виробництва треба пам'ятати, що це лише допоміжні галузі, які покликані допомогти піднести сільськогосподарське виробництво до такого рівня, щоб воно здатне було забезпечувати свій дальший розвиток за рахунок власних нагромаджень і залучати в корисну громадську суспільну працю більшу кількість колгоспників, що особливо важливо в наших умовах.

Кілька слів про лозу. Як відомо, для її вирощування придатні лише землі, розташовані біля річок. Такі ділянки у нас є, однак це майже всі орні землі колгоспу.

Гарні жіночі сумочки з лози виготовляють ужгородські майстри.

Якщо на них вирощувати лозу, в господарстві не буде змоги культивувати зернові, що є основою концентрованих кормів, без яких неможливий розвиток тваринництва. Тому єдиний вихід із цього становища є освоєння заболочених і непродуктивних земель.

Крім нашого колгоспу, чимало господарств району займаються лозоплетінням. Ми вітаємо їх почин, бо самі спроможні забезпечити попит на цю продукцію лише на 20—25 процентів. Однак усі ці колгоспи, як і промислові комбінати, розвивають лозоплетіння на базі нашого колгоспу. І це ще півбіди. Головне те, що 7—8 замовників завозять у село однакові бутлі для обплітання, але збитків внаслідок їх бою найбільше зазнає наш колгосп. Так, останнім часом вони зросли більш як удвічі.

Чому? Тому, що інші колгоспи, приймаючи обплетені бутлі від жителів нашого села, платять їм за роботу готівкою, причому більше, ніж наш колгосп. Отже, за бій бутлів доводиться розплачуватись нам. Очевидно, в цю справу повинні втрутитися планові органи. Вони мають координувати ціни на вироби промислових підприємств колгоспів, дбати про ринки збуту.

Настав час мати в обласному управлінні сільського господарства спеціальний відділ по керівництву і розміщенню підсобних промислових підприємств колгоспів. Це дало б можливість уникнути зайвої самодіяльності непотрібних виробничих затрат.

М. Ю. Рушак.
заступник начальника обласного
управління місцевої промисловості

СУВЕНІРИ З ОБГОРТОК КАЧАНІВ КУКУРУДЗИ

Великим попитом як у нашій області, так і за її межами користуються сувеніри з обгорток качанів кукурудзи. Це не новий вид народного промислу. Місцеві жителі ще з давніх-давен робили з обгорток качанів різні речі домашнього вжитку.

Виготовити якусь річ не проста справа. Виконавець повинен володіти високою майстерністю, мати певний досвід, любити цю справу. Більшість із них займалися плетінням з дитячих років. Знання і вміння вони запозичали від батьків і дідів. Техніка плетіння складна. Тому й освоїти її вдається не кожному. Про це свідчить і той факт, що до закарпатських умільців по плетінню з обгорток качанів кукурудзи приїжджають друзі з інших областей нашої республіки, щоб навчитися цій справі. Однак тільки в окремих із них вдалося налагодити випуск подібних сувенірів. Справа ускладнюється ще й тим, що всі операції доводиться виконувати вручну.

Технологічний процес виготовлення сувенірів з обгорток качанів складається з таких операцій: прирізування нижнього кінця обгортки, замочування у гарячій воді, вибілювання, фарбування у різні кольори, висушування вибілених і пофарбованих обгорток, виготовлення стрічок шириною 1—1,5 сантиметра, плетіння.

Прирізають нижній кінець обгорток для того, щоб усунути затверділу потовщену частину. Прирізають

вручну, ножицями. Обрізані обгортки замочують у гарячій воді, після чого частину їх вибілюють, а інші фарбують у різні кольори. Вибілюють з допомогою сірки, яку спалюють у герметично закритій посудині. Тривалість вибілювання — 24 години. Фарбують у посуді, в якому обгортки кип'ятять у розчині барвника. Для фарбування використовують анілінові фарби, які розчиняються у воді з додаванням оцтової кислоти. Розчин складається з таких компонентів: 8 літрів води, 20 грамів фарби, 160 грамів оцту, одна столова ложка кухонної солі. Розчин підігрівують до температури кипіння, потім кладуть обгортки і кип'ятять протягом 15—20 хвилин. Пофарбовані обгортки промивають у чистій воді кімнатної температури. Вибілені і пофарбовані обгортки сушать, а потім ділять вздовж на стрічки шириною 1—1,5 сантиметра.

Плетіння — найбільш відповідальна і трудомістка операція, на яку припадає близько 90 процентів часу, затраченого на виготовлення виробу. Плетуть на спеціальних колодках, що служать також формою моделі сувеніра. Операції при виготовленні різних виробів мало чим відрізняються між собою. Наприклад, плетіння жіночої сумки прямокутної форми проводиться у такій послідовності. В колодку, на рівні висоти бортів сумки, забивають цвяхи по периметру на віддалі 15—20 міліметрів один від одного. Це відповідає подвійній віддалі між нитками основи плетіння. У дно колодки, по кутках, вертикально до зовнішньої поверхні забивають чотири цвяхи. Шляхом зсукування стрічок і безвузлового їх з'єднання, виготовляють безперервну нитку діаметром 3—4 міліметри. Зсукують вручну з допомогою вказівного пальця правої руки по годинниковій стрілці. Початок нитки зав'язують на цвях дна колодки справа, після чого починають снувати основу бортів справа наліво — спершу більших, а потім менших. Снують безперервною

ниткою одноразово два паралельні борти. Проводять нитку з вершини одного борта вниз, а потім поперек дна і знову вверх до вершини другого паралельного борта. Тут огинають цвях, нитку проводять знову вниз поперек дна і знову вверх до вершини протилежного борта. Доходять до другого цвяха, огинають його і знову проводять нитку вниз.

Після закінчення снування двох основних бортів, приступають до профільних бортів. Снують їх одноразово з плетінням дна корзини в такій же послідовності, як і основних бортів. Дно закінчується вінцем, що плететься двома нитками по основі в протилежному напрямку одна від одної і відмежовує дно від бортів. Після закінчення плетіння дна продовжують плести борти знизу вверх по периметру безперервною ниткою за годинниковим стрілкою. Через те, що сумка виготовляється з мокрих обгорт, закінчувати її плести треба в день початку роботи — і негайно висушити. Змочені обгортки вже через 5—6 годин починають жовтіти.

Ручки для сумок, як правило, скручують з двох трьох ниток.

Сплетений і висушений сувенір знімають з колодки. Тепер він уже повністю зберігає надану йому форму.

Розрізняють плетіння нитками (при повному зсукуванні стрічок) і смугами (при напівзсукуванні стрічок). Плетуть одною, двома і трьома нитками одноразово в одному напрямку, причому різними узорами. Менше застосовується плетіння чотирма і п'ятьма нитками в одному напрямку. Для кожної моделі підбирають різний візерунок.

Не менш копіткою є заготівля обгорт. Заготовляють їх на кукурудзяних плантаціях одразу ж після збирання качанів. Із обгорт вибирають ті, які знаходились ближче до качана. Вони тонші і м'якші, легше піддаються зсукуванню. Заготовлені сирими, обгортки треба не-

Елегантні, зручні й модні сумочки із обгорток кукурудзяних качанів плетуть у колгоспі «Прикордонник» села Вишкова на Хустщині.

гайно висушити, бо вони швидко починають псуватися. Так, після 15—20 годин складені в купу обгортки покриваються чорними плямами, які не можна усунути навіть шляхом вибілювання. Такі обгортки вже непридатні для використання. Висушені обгортки слід зберігати в сухому місці.

Чи не найбільше народних умільців, що займаються плетінням з обгорток качанів кукурудзи, — в селі Вишкові Хустського району. До створення місцевої промисловості ці майстри працювали вдома і виготовляли вироби кожний на свій смак. З перших днів свого існування управління місцевої промисловості почало залучати народних умільців до роботи в промкомбінатах. Зокрема в селі Вишкові організовано цех, в якому виготовляють сувеніри з обгорток кукурудзяних качанів. Сюди залучено кращі сили народних умільців. Якщо на початку створення цеху в ньому працювало 12 робітників, то тепер їх — 38. Різко зріс і випуск продукції. Наприклад, у 1966 році було випущено виробів на суму 45,7 тисячі карбованців, у 1967 — 54,8 тисячі і в 1968 році — на суму понад 60 тисяч карбованців.

Значних успіхів у роботі домоглися робітниця цеху Ірина Косов, Олена Цейбей, Олена і Маргарита Бортоші, Маргарита Мовзеш, Єлизавета Ботош та інші. Усі вони виконують місячні норми виробітку на 110—115 процентів і виготовляють продукцію високої якості.

Поряд із кількісними поліпились і якісні показники. Зріс їх асортимент. Так, якщо в 1966 році виготовляли тут лише сумочки трьох моделей, то в 1968 було вже дев'ять моделей з різними візерунками. Однак, це не вершина досягнутого. Розроблено заходи по збільшенню випуску сувенірів з обгорток кукурудзяних качанів як за кількістю, так і за асортиментом. В 1968 році проведено реконструкцію цеху, внаслідок чого виробнича площа його значно зросла. Це дало можливість збільшити кількість робітників за рахунок залучення надомників та учнів. Все це сприяє різкому зростанню випуску виробів у 1969 році.

Для забезпечення безперебійної роботи підприємствами облмісцевпрому в 1969 році буде заготовлено 50 тонн обгорток кукурудзяних качанів централізованим порядком. Досі робітник заготовляв обгортки кожен

для себе. Зберігав їх удома. Певна річ, що при такій організації праці й оплачувати за вартість заготовлених обгорток доводилось лише після того, як робітник здав свій виріб.

З метою поліпшення роботи по створенню нових видів сувенірів Хустській фабриці художніх виробів виділена ставка творчого майстра. На цю посаду призначено одного з кращих народних умільців Ірину Іванівну Профанчик. Майстер уже розробила взірці жіночого пляжного капелюха, тапочок пляжних і кімнатних, килимків декоративних, жіночої сумочки прямокутної форми та чимало інших.

Дещо полегшилась і праця робітників, зменшились затрати часу на виготовлення виробів шляхом проведення підготовчих операцій в умовах цеху. Так, якщо раніше кожен робітник вибілювання обгорток і їх фарбування робив дома, то після реконструкції цеху ці операції проводять безпосередньо на виробництві. Займається цим один з досвідчених робітників. Це позитивно позначилось на якості продукції. Зменшились і затрати часу на її виготовлення.

Вживаються заходи й до механізації окремих трудовістих процесів. Особливо великого значення могла б набути механізація виготовлення ниток із стрічок обгорток кукурудзяних качанів, а також плетіння. Бо ручна робота надто трудомістка та й коштує через це сувенір дорого. Це стосується всіх виробів, зокрема жіночих кімнатних тапочок, які плетуть з допомогою металевого гачка. На виготовлення одної пари таких тапочок потрібно затратити часу в півтора рази більше, ніж на одну сумочку.

Вжиті облісцевпромом та адміністрацією Хустського райпромкомбінату заходи сприятимуть збільшенню випуску продукції з обгорток кукурудзяних качанів, поліпшенню якості виробів та зниженню їх собівартості.

М. М. Митровці,
директор промкомбінату Іршавської райспоживспілки

МИСТЕЦТВО ВІЛЬХІВСЬКИХ ГОНЧАРІВ

В сиву давнину в гори забрів мандрівник. Чи тікав від пана, чи шукав нове місце для поселення — невідомо. Втомився. Пити захотів. Дивиться, а з-під гори дзюрчить холодна вода, так і манить до себе. Чоловік сперся на руки і припав до води. Коли встав, на руках побачив жовтяву глину. Почав її розтирати, а вона ставала все маснішою.

— Що то за глина така? — подумав. Потім узяв велику грудку, розім'яв добре і зіпів горнятко. Поклав на камінь, а сам пішов далі.

Довго блукав по горах. І сталося так, що знову повернувся до цієї кринички. Аж здивувався, коли побачив свій виріб. Взяв у руки. Постукав пальцем. Задзвенів.

— З такої глини і горшки можна робити, — промовив сам до себе.

Біля криниці збудував колибу і там почав жити. З глини виготовляв горнятка, горщики, сушив на сонці і носив їх продавати людям. Згодом на тому місці і село Вільхівці виросло...

Так розповідає легенда. Справді, гончарством у Вільхівцях займаються з давніх-давен. Багатьом жителям села цей промисел був чи не єдиним джерелом існування. В дорядяські часи майстри виробляли різні пивники, корчаги, горшки, миски, горнята, пакували їх на підводи і мандрували з села в село, продаючи свій товар. А ціна була «насп». Той хто купляв посуд, насипав у нього зерна

Далеко за межами нашої області відомі вільхівські майстри-гончарі і серед них Михайло Галас.

кукурудзи, квасолі чи жита, а потім висипав у міх майстрові, а собі брав виріб. Звичайно, не в кожного верховиця було зерно, тому майстри за посуд брали і картоплю, капусту і, взагалі, хто що дав.

Але бувало й так, що гончар пройшов і два-три села, а не міг продати нічого. У людей не було що їсти, то й миски були непотрібні.

Свої вироби гончарі вивозили на ринок в Іршаву, Білки, Довге. Тут продавали їх і за гроші. Деякі майстри виробляли посуд простий, без прикрас. Такі горщики купувала переважно біднота. Але кожному майстрові хотілося на ринку похизуватися серед людей і красивими виробами. Ось тоді вже на допомогу приходили фантазія,

видумка, мистецтво. Корчаги розписували всякими квітами, рябуні — півниками і голубами, глечики — різними візерунками.

— Я займаюся гончарством 37 років, — розповідає Михайло Іванович Галас. — Любов до мистецтва прищепив батько. З 12 років почав мене вчити ремеслу. Мій дід також був гончарем. Це я добре пам'яю. А батько говорив, що його дід і прадід — теж були гончарі.

Династія Галасів-гончарів давня. Усі вони гордяться цим. А Михайло Іванович своєю майстерністю здобув і справді широку славу, він — член Спілки художників СРСР і лауреат конкурсу самодіяльного мистецтва УРСР. Його вироби можна знайти в музеях Ужгорода, Коломиї, Києва, Москви. Брав участь у багатьох районних, обласних та республіканських виставках. За свої вироби нагороджений грамотами і дипломами.

Вільхівські майстри, які раніше займалися кустарним гончарним промислом, зараз об'єднані в комбінаті Іршавської райспоживспілки. Зокрема тут працюють сім'ї Михайла Івановича Галаса, Василя Івановича Газдика, Івана Дмитровича Ребрика та інші. Треба сказати, що усі вони висококваліфіковані майстри, люди, які закохані в мистецтво, віддають йому свої знання і сили. Кожний їхній виріб — твір, у якому віддзеркалюються самотутня краса, велике мистецтво народу. Вазн, глечики, миски, корчаги, пивники настільки оригінально оздоблені, що не можна надивитися на них.

На перший погляд здається, що з глини легко виліпити посуд. Але насправді робота це складна. Поки гончар виготовить миску чи, скажімо, горщик, йому потрібно затратити чимало часу і вміння. Процес приготування глини, з якої виробляють гончарні речі, такий. На дворі зсипають 0,5 тонни ґрунту. Наливають 10 відер води. Потім лопатами перемішують і при потребі доливають воду. Великим дерев'яним молотком глину товчуть,

місять руками, ріжуть різочкою і ще три рази перетовчують. Коли глина стане, як пшеничне тісто, її перетинають дротом. Це робиться для того, щоб у глині не залишалося жодного корінця, піщинки. Коли глиняна маса готова, її рвуть на грудки і складають на лавиці.

Треба пам'ятати: якщо глину добре не виробити, то посуд по тім тріскається, втрачає форму. А це вже брак.

Потрібної форми виробові надають на гончарному крузі. У вільхівських майстрів круг веретеного типу. Верхній круг — мале колесо, нижній — велике. Обидва колеса з'єднані між собою віссю. Під час роботи гончар сидить на лавиці, біля себе кладе горщик з водою, в якій змочує руки, щоб не було великого тертя під час формування виробу. Майстер ногами обертає нижній круг, а руками формує необхідну фігуру чи посуд, який йому потрібний.

Коли вироби готові, їх підсушують і розмальовують різними фарбами. Для цього використовують чорну, червону, білу глини. Зеленої фарби умільці готують самі. Мідну бляху перепалюють на вогні, потім розмелюють її і додають до неї ще білої глини. Чорну фарбу знаходять у горах, її теж мелють, очищують від домішків. Червону і білу фарби також добувають із землі.

Випалювання виробів проходить у конусоподібних печах. Роблять їх самі майстри. Печі складені з глиняних вальків, мають два малі отвори в протилежних боках і третій великий — верхній, через який виходить дим. Температуру в печі поступово підвищують. Посуд тримають у печі до дванадцяти годин.

Ідучи назустріч 100-річчю від дня народження Володимира Ілліча Леніна, кожен гончар мріє зробити щось таке, аби гідно відзначити цю знаменну дату. Так, Михайло Іванович Галас, вірніше вся його сім'я, готують велику вазу з портретом Володимира Ілліча. Ваза буде розмальована закарпатським орнаментом, різними візерунками.

Василь Іванович Газдик готує цікаву за задумом композицію «Ленін у Карпатах». Він хоче відтворити радість трудящих краю, їх зустріч з Іллічем. Майстер багато часу проводить над ліпленням фігур, чаклує над композицією.

Чудовими візерунками розмальовують глечики на Берегівському майоліковому заводі.

Звичайно, поруч з цими, так би мовити ювілейними виробами, усі наші умільці зайняті буденними турботами. Адже трудящим потрібні вироби широкого вжитку. І колектив наш усе робить для того, щоб успішно впора-

Витончені вироби випускає Хустський керамічний завод.

тися із завданням. Керамічний цех, наприклад, щомісяця перевиконує виробничий план. Причому в широкому асортименті. У 1969 році гончарі зобов'язалися виробити різних керамічних виробів на 25 тисяч карбованців.

Натхненню працює Іван Дмитрович Ребрик. Він створює нові орнаменти, малює квіти. Людина ця закохана у свою роботу, в мистецтво.

— Мені хотілося б, — говорить Іван Дмитрович, — зробити оригінальний виріб, на якому відобразити виноградники і сади нашого колгоспу «Дружба», що прикрашають землю.

Чудові трудівники і майстри гончарної справи і Михайло Михайлович Галас та його дружина Марія Васи-

лівна. Це люди творчого польоту. Варто глянути на їхні корчаги, глечики, фігурки, які вони виготовляють, — і переконуєшся, що це справжні митці, які глибоко розуміють гончарну справу, з глини творять чудеса.

— Наші батьки, — говорить Михайло Михайлович, — працювали для того, аби якось прожити з дня на день. А ми не прості ремісники і заробітчани, ми — митці. Тому і прагнемо виготовити прекрасні неповторні вироби, які б радували око людини, приносили їй естетичну насолоду.

Народні умільці села часто збираються у промкомбінаті на нараду. Приходять не лише гончарі, а й килимарниці, майстри лозоплетіння, вишивальниці. Коли відбувається така нарада, приємно слухати, наскільки люди люблять мистецтво, як один одному підказують цікаві сюжети, радять, що краще зробити. І завжди радують своїм умінням відображати правду життя.

Якщо ви купите вироби з емблемою промкомбінату Іршавської райспоживспілки, знайте, їх виробляли митці з Вільхівки, люди, закохані в мистецтво, люди, які люблять і поважають працю і бачать у ній не лише необхідність, але й знаходять велику насолоду. Так, саме насолоду, бо вироби, виготовлені їхніми руками, — це не просто горщечки, вазочки чи кухлі, виліплені з глини і розмальовані. Це, перш за все, твори мистецтва.

З МИНУЛОГО ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ ЗАКАРПАТТЯ

Споконвічний потяг до краси. Народна творчість Закарпаття, яке ще в давнину було відірване від Київської Русі, в надзвичайно важких історичних умовах зберегло національні риси і спільні корені з єдинокровним Сходом. Ціною віковичної нерівної боротьби і величезних подвигів зберегли закарпатці своє українське національне обличчя. Важливу роль відіграло при цьому народне мистецтво, яке колоритно, багатогранно і своєрідно охоплює всі галузі побуту в культурно-національному житті. Тут і вишивки, і ткацтво та килимарство, різьба по дереву і кості, кування і чеканка металів, художнє литво і гончарство. Важко навіть усе перелічити. Талант народу проявляється в усій своїй глибині і широті. А це свідчить про надзвичайну обдарованість народу, про його, в найвищому розумінні, самобутнє і справжнє національне обличчя.

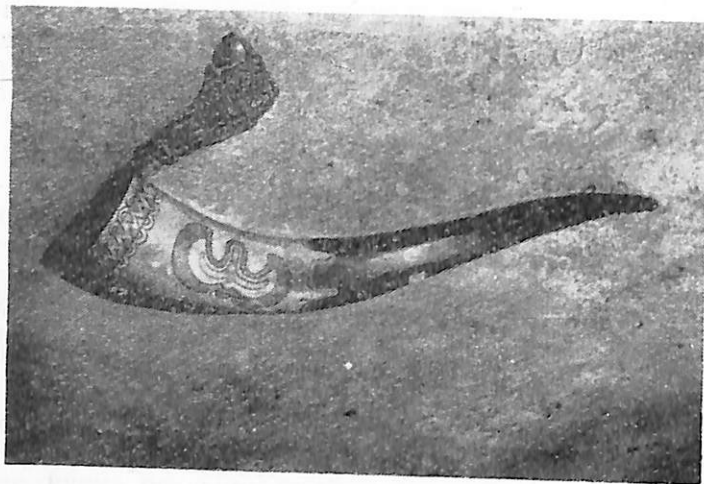
Пронесене крізь віки, народне мистецтво Закарпаття живиться соками рідної землі, працею численних безіменних умільців, художників, зв'язаних традицією через покоління з прадавніми часами. Воно захоплює гармонійністю відтінків, йому чужий вульгаризм, бо все в ньому йде від щирого серця і завжди зігрите творчим почуттям — як би не повторювало воно стародавніх зразків. У цьому його чарівність, оригінальність і непідробна краса. Здається кожного разу — те ж саме, і в той же час, хоч ледве помітно — та по-іншому.

Народне мистецтво, як ніяке інше, зв'язане із звичаями і, як ніяке інше, не стає ремісницькою копією, не вироджується в бездушний і безликий фабрикат: ремесло залишається мистецтвом. Сільський кустар, який в сотий і тисячний раз повторює предмет, все ж подекуди імпровізує, як справжній художник. В його роботі, нехай деколи й грубій, завжди відчуваєш живу фантазію творця...

Успадковані селом технічні навички обслуговуються переважно найпростішими знаряддями. Зате який тут історичний досвід!.. Кустар не скупиться на час. Думка про наживу не затьмарює радощів праці, завершеної до найменших подробиць. Цією копіткою обробкою, деколи начеб і зайвою, народне мистецтво милує око не менше, ніж своєю добротою.

Різьба по кості. Первісна людина, поступово засвоюючи обробку порівняно м'яких матеріалів: дерева, кості, м'якого каменю — проявляла свої художні смаки, які розвивалися поряд з умінням перетворювати подібні матеріали в бажану форму. В той же час не можна не помітити певних зв'язків між художньою обробкою багатьох предметів, якими користувалися мисливці верхнього палеоліту, і їх практичним призначенням. Смаки первісних людей проявлялися переважно у предметах, на які наносились ті чи інші зображення або ж орнамент.

Матеріалом для подібних предметів, перш за все, служила слонова кістка (бивні мамонта) та роги північного оленя. Рукоятки нових кінджалоподібних лез, які знайдено на стоянках мадлендовських часів, найчастіше являють собою фігури тварин, наприклад, північного оленя під час бігу або ж мамонта, що загруз у трясопівні чи потрапив у пастку. В цих фігурах вдало поєднуються правдивість відтворення з практичною формою рукоятки, пристосованої для зручного тримання в руці. Навіть кісткові пробки для бурдюків первісна людина оздоблювала орнаментом. Все це робилося з допомогою примітивних кам'яних різців.

Ріг для пиття, оздоблений орнаментом.

Відтоді минуло 20—30 тисячоліть. Але іскра, яка зажевіла в глибині віків, не погасла — вона розгорілась у велике полум'я народної творчості, що передавалось із покоління в покоління.

В середньовіччя різьба по кості поширювалась як прикраса різних видів зброї: рукояток, кинджалів, шабель, порохівниць, набалдашників палок, мисливських рогів тощо. Матеріалом для цього служили переважно роги благородного оленя, косулі, бика. Прості пастухи, чабани прикрашали роги для пиття, роги для скликання стада. На них переплітається рослинний орнамент з фігурним зображенням людей і тварин.

Різьба по дереву. Закарпатці з давніх-давен живуть серед лісового царства. Тому й не дивно, що різьба по дереву є народним ремеслом із стародавніх часів. У ви-

Порохівниця з рогу.

борі художнього матеріалу переважало дерево — перш за все тверді породи: дуб, дика груша, явір, а також липа. Вони тривкі, гарні за кольором і щільні.

Різьба по дереву не глибока, не гостра, виконується долотцем з напіввигнутим лезом. Узори — різноманітні, залежно від речі та її призначення. Найпрекрасніші зразки різьби зустрічаються в дерев'яних церквах, які ми всіяна вся гірська частина краю — Верховина. Не менш багаті узори, якими прикрашені різні предмети побуту: фляги, барелі, кулачі, солонки, ложки, куделі, сопілки, топірці, веретена, сусіки, лавиці, вішалки, ліжка, стільці, столи тощо.

Часто зустрічаються дерев'яні речі не різьблені, а з випаленими узорами. Таким способом прикрашені ма-

слянки, горнятка для молока, дійниці, маснички, сопілки, топірці, самопрялки. Деколи поєднуються обидва прийоми — різьба і випалювання.

Мідники бронзового віку. Першим металом, з яким ознайомилася стародавня людина, було, безперечно, золото. Воно в природі зустрічається досить часто в самородному вигляді і своїм яскравим блиском привертало увагу первісних людей. На рубежі III і II тисячоліть до нової ери, наприкінці кам'яного віку, людина пізнала мідь. Настав мідний вік, який тривав недовго і який в науці дістав назву кам'яномідного (оскільки поряд з мідною зброєю деякий час ще продовжувала існувати і кам'яна).

Цілий комплекс мідних знарядь було знайдено на Закарпатті біля одного з ужгородських мідників. Селяни, які випадково потрапили на цей скарб, згодом продали його одному з майстрів мідних виробів. На щастя, майстер не встиг перелити знаряддя. Їх виявив мукачівський краєзнавець Федір Легоцький, який перекупив мідні вироби і тим самим врятував їх для науки і нащадків. Тепер унікальний скарб знаходиться в експозиції Закарпатського краєзнавчого музею. Знаряддя ці ковані. Серед них — кирки, молотки, долота. Це надзвичайно цінні, унікальні експонати.

Зустрічаються мідні вироби дуже рідко, оскільки в бронзовому віці вони використовувались як сировина. Тому, за рідким винятком, усі були перелиті в більш тривку — бронзу, яка, як відомо, є сплавом міді й олова.

Таким чином, з'явилась нова техніка виготовлення знаряддя — техніка лиття. Настав бронзовий вік, що тривав біля тисячі років (II—I тисячоліття до нової ери).

На Закарпатті не зустрічається родовищ ні мідної, ні олов'яної руди. Тим більше дивно, що в краї виявлено велику кількість бронзових скарбів. У цьому розумінні Закарпаття стоїть на першому місці в Радянському

Союзі. Це пояснюється, очевидно, тим, що через Закарпаття в давнину велась транзитна торгівля бронзовими виробами між Середньою та Східною Європою.

У ті далекі часи бронзові вироби являли собою велику цінність. І щоб зберегти їх від грабіжників, вироби закопували в землю. Однак власники часто гинули, не встигнувши скористатися своїм скарбом, і таємницю несли з собою в могилу. Так і залишався він під землею на тисячоліття, доки люди не наштовхнулися на нього. Це трапляється досить часто, майже щорічно. Так, в Ужгороді уже виявлено декілька великих скарбів бронзового віку — на цегельному заводі і на кам'яному кар'єрі в Радванці.

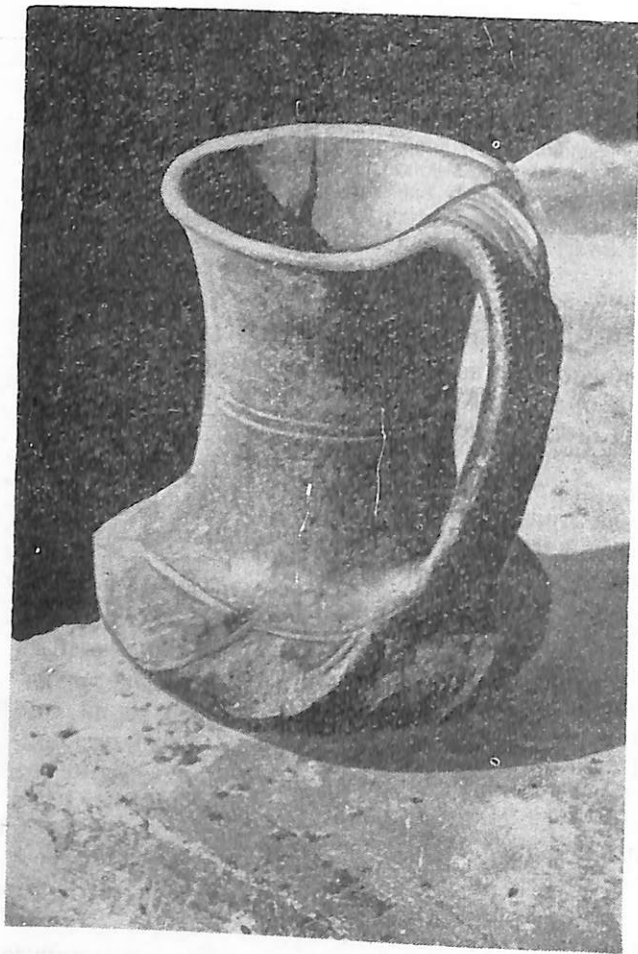
Серед бронзових знахідок буває чимало різноманітних прикрас: браслети, обручки, монети, сережки, спіралі, шпильки, застібки тощо. Вони оздоблені багатим орнаментом.

Часто подібні знахідки зустрічаються без орнаментів. Вони не були призначені для прикрас. З другого боку, їх не можна вважати і бронзовою сировиною, оскільки для цього служили більш грубі і великі криці чи злитки. Тому найімовірніше буде вважати ці предмети засобами обміну, тобто «грішми» бронзового віку. А форму браслета їм надавали для того, щоб зручніше було носити.

Немало серед знахідок і предметів домашнього вжитку, інструментів: ножі, долота, шила, молотки, серпи, риболовецькі гачки тощо. Також трапляється зброя: кинджали, булави, бойові сокири, топірці тощо. Вони переважно покриті тонким, вишуканим орнаментом, який деколи нанесено насічкою або відлито із самим предметом.

Все це свідчить про обдарованість і тонкий художній смак людини бронзового віку.

Найдавніше ремесло. В історії людства важливим етапом розвитку була поява в новокам'яному віці глиняного посуду — кераміки. Це було свого роду ремісницьке

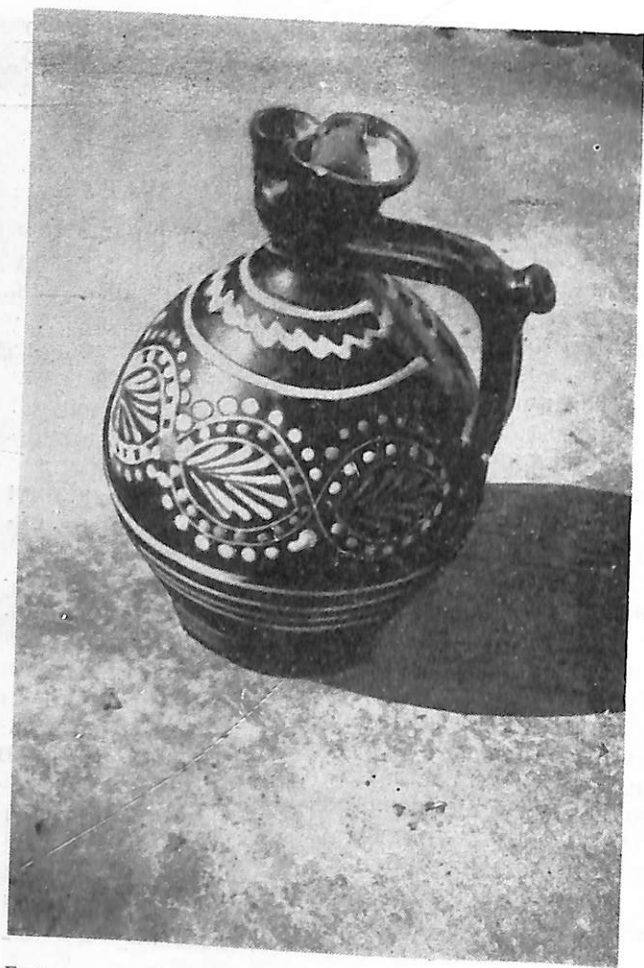
Цей глечик виліплений в період бронзового віку, коли людство ще не знало гончарного круга.

виробництво, яке виникло в надрах людства приблизно десять тисяч років тому. В усіх поселеннях середнього і пізнього неоліту, бронзового і залізного віків найчастіше при розкопках зустрічаються на території Закарпаття уламки кераміки. Найдавніший глиняний посуд — грубо і погано випалений. Орнамент на ньому майже не зустрічається.

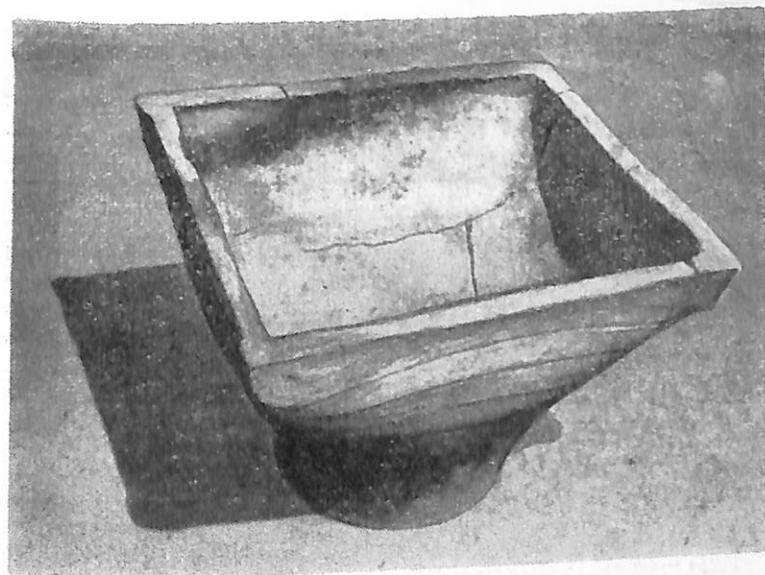
Однак невдовзі глиняний посуд почав прикрашатися орнаментом, який на кінець неоліту розвинувся в ряд прекрасних як за формою, так і за рисунком типів. Так зародилося в ті далекі часи народне мистецтво, яке досягло значного розвитку в бронзовому віці. Людина не задовольнялася практичною стороною. Внутрішній потяг до краси підносить виробництво до рівня мистецтва. Простий ремісник-виробник перетворюється в художника-творця. В кожній людині, коли до її рук потрапляє сировина, з'являються естетичні почуття, бажання прикрасити свої вироби. І в ньому він знаходить внутрішнє задоволення.

Руський орнамент. На порозі історії матеріальна культура усіх слов'янських племен була дуже однорідна. Найважливішим показником тут була кераміка. Від Ельби, Дунаю і Адріатичного моря до Волхова, Волги, Оки і Кубані — скрізь однакові слов'янські горшки (а їх знайдено десятки тисяч). Притаманно їм те, що нижня частина в них у вигляді зрізаного конуса (звичайно верхівкою вниз), вище середини характерна опуклість плечей, далі різкий відхил назад, ще вище — пухлий, дуже відігнутий вперед вінчик. Орнаменти — кругові, лінійні і хвилясті. В археології таку кераміку називають слов'янською. Виготовлена вона на гончарному крузі, який у слов'ян появився близько X століття.

Слов'янська кераміка X—XII століть скрізь настільки схожа, що коли перемішати російські, чеські, югославські та інші горшки, розрізнити їх за формою неможливо. В сусідів слов'ян (німців, лат-

Глечик, оздоблений руським орнаментом.

Чотирикутна миска виготовлена із світло-жовтої глини.

війців, латишів, тюрків, візантійців, італійців і т. д.) цієї кераміки зовсім немає. Тому вона допомагає при визначенні слов'янських кордонів.

Виняток становлять угорці, які переселилися в IX столітті з Уралу в Дунайський басейн. У них, як у кочівників, не було кераміки, яка створювала незручності і легко билась при пересуванні. Кераміку в них заміняли шкіряні бурдюки. Осівши в Дунайській низовині, угорці з часом перейшли до осідлого життя, і посуд став побутовою необхідністю. Гончарства угорці навчилися у слов'ян. У них вони перейняли не тільки гончарну техніку і форму посуду, але й слов'янський лінійний

та хвилястий орнаменти, які живуть і досі під назвою «руський орнамент».

Незвичний посуд. Кілька років тому розпочались роботи по консервації стін Невиського замка — прекрасного пам'ятника військово-оборонної архітектури Закарпаття XIII століття. Під час очищення території замка від рослинності та обвалів стін знайдено уламки стародавньої кераміки. З них пощастило відтворити чотири миски. Ці миски виявились незвичайної форми, яка ніде раніше не зустрічалась. Знизу вузьке кругле денце, а доверху посудина, розширюючись, переходила в чотирикутну миску з дещо загостреними кутами. Можна вважати, що кути служили для того, щоб з неї зручніше було виливати рідину (суп чи уху).

Миски виготовлені із світло-жовтої глини, поливою не покриті, що свідчить про їх відносну давність. Можна припустити, що вони були виготовлені до XVII століття, коли поливу в гончарному ремеслі тільки почали використовувати. Разом з тим посуд свідчить про те, що в XVII столітті замок ще був цілий.

Дно в посуду закопчене. Отже, в них варили на відкритому вогнищі, і посудини стояли на триніжці — таганці. Миски покриті своєрідним лінійним орнаментом, подекуди незвичної форми.

Оскільки посуд незвичної форми був виявлений у Невиському замку, його назвали «невиськими» мисками.

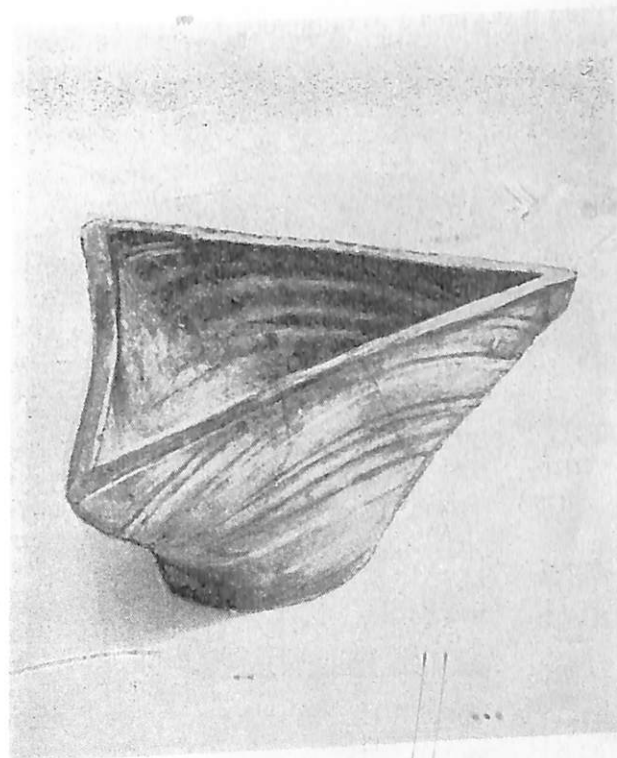
Однак цим загадка їх справжнього місця походження не була розв'язана. Адже важко було припустити, що майстерня існувала саме в Невиському замку, де вона могла обслуговувати лише фортецю, не маючи належного ринку в найближчій окрузі.

Проте невдовзі загадка була розв'язана. В 1968 році на Замковій Горі в Ужгороді, де споруджується музей народної архітектури, під час риття котловану під адміністративну будову, була виявлена гончарна майстерня. В ній знайдено багато стародавньої кераміки, між якою — і кілька уцілілих мисок, схожих на «невиські». Очевидно, це і була та гончарна майстерня, з якої походять миски, знайдені в Невиському замку.

Трикутна глиняна миска.

Серед виявлених тут посудин є три миски чотирикутної форми і одна трикутної. Остання — єдина такої форми. Вона ще більше вражає своєю незвичністю. Тепер, очевидно, доцільніше було б назвати посуд «ужгородським».

Дротарі. Глиняний посуд досить ламкий, і він порів-

Подготований глиняний посуд — міг служити ще кілька років.

няно легко б'ється. Однак на Закарпатті, і взагалі в су-
міжних з ним країнах, ще донедавна він являв собою
неабияку цінність. Тому, коли посуд розбивався, його не
викидали, а відкладали і чекали мандрівного майстра,
який ремонтував побиті, тріснуті, надщерблені горщики,
емиски. І такі мандрівні ремісники бродили по всій Се-
редній Європі, заходячи із села в село. Цілі села в су-
сідній нам Пряшівщині займались цими відхожими
промислами. Дротарі (так називали горшкоправів) стя-
гували битий посуд м'яким дротом так уміло, що він
міг і далі служити.

Дротарі йшли на відхожі промисли в далекі країни —
Польщу, Румунію, Росію — і періодично повертались
додому до сім'ї зі скромним заробітком.

Потім настав час масового виробництва різного ме-
талевих посуду, який не бився і поступово почав ви-
тисняти з ужитку глиняний. У свою чергу почало посту-
пово відмирати дротарство, яке назавжди відійшло в
минуле.

Лише кілька десятків років минуло від того часу, а
секрет дротарського ремесла вже загублений. Пам'ять
про нього зберігають лише експонати музеїв.

Цехове ремесло. На Закарпатті, як свідчать історичні
дані, цехи почали виникати в першій половині XV сто-
ліття. Так, наприклад, у Мукачеві цех кравців виник у
1446 році. Після нього в місті виникають й інші цехи:
гончарів, шевців, чимбарів, голярів, хірургів, шапкарів,
зброярів, ковалів, слюсарів, каменярів, теслярів, лима-
рів, майстрів золотих виробів, ювелірів та багато інших.
Вони діяли незалежно один від одного і підкорялись
безпосередньо міській владі.

Цехи мали широке самоврядування. У кожному з них було
своє правління, яке обиралося щорічно на загальних зборах. Очо-
лював цех головний цеховий майстер. Цех також мав свій статут,

свою скриньку, в якій зберігали цінності, печатку з відповідною емблемою, цеховий прапор.

Вхід до цеху був обов'язковий. Займатися ремеслом поза цехом (без входу до нього) суворо заборонялось і каралося штрафом та конфіскацією товару.

Щоб стати майстром, треба було відбути певний термін навчання. Спочатку навчання проходило чотири роки в окремого майстра, який вчив учня, годував та одягав, за що той повинен був виконувати і роботу по господарству. Після цього учень ставав на чотири роки підмайстром (по місцевому «товаришем») і за свою роботу одержував уже від майстра платню. Кожен підмайстер при цьому протягом року повинен був подорожувати по містах і працювати в різних майстрів, щоб набути більше практики і вдосконалити свої професійні знання, поповнити їх досвідом іногородніх майстрів. Завершивши річну подорож, підмайстри поверталися до рідного міста. Цим їх восьмирічне навчання закінчувалося, і вони могли подати прохання про прийняття до цеху. Однак раніше, ніж стати майстром, підмайстер повинен був довести свої професійні знання виготовленням по своїй спеціальності так званого «шедевра». Наприклад, гончар повинен був виготовити великий дзбан для вина місткістю близько десяти літрів. І лише після того, як дзбан-шедевр був визнаний задовільним, підмайстра призначали повноправним майстром цеху. Після цього він мав право відкрити майстерню і самостійно займатись ремеслом.

Значення цехів полягало в тому, що тут готували майбутні ремісницькі кадри. Адже в ті часи спеціальних училищ не існувало. Тому їх повністю заміняли майстерні цехових ремісників. У майстернях виховувались, оволодівали необхідними технічними знаннями творці прекрасних виробів народного мистецтва: палітурники, ювеліри, майстри золотих виробів, іконописці, різьбарі, зброярі, теслярі, мулярі, майстри народного зодчества, будівельники замків і палаців.

Минули століття. Але справа народних умільців не пропала. Навпаки, найкращі традиції народного мистецтва, народної творчості пустили глибоке коріння. Свідченням і яскравим підтвердженням цьому є експонати, що зберігаються в історичних музеях.

Вишивки. Закарпатські вишивки надзвичайно різноманітні. Вони багаті і за кольором узору і ще в більшій мірі — за малюнком. До того ж візерунок більш тривкий, ніж його оздоблення, шкала якого змінювалась протягом віків. З самого початку переважали на основі кольори червоний, синій та білий.

У вишивках Закарпаття проявляється надзвичайна винахідливість вишивальниць. Майже кожне село виділяється своїми особливостями прийомів, поєднанням кольорів, орнаментом. Особливо своєрідні серед інших Турянська долина та верхів'я Тиси (Гуцульщина).

Основа малюнка від Ужка до Ясіня однакова — ромбова, тобто чотирикутник, подекуди витягнутий. Ряд однакових ромбів, витягнутих в смугу, утворює ланцюжок, який в свою чергу є поєднанням двох традиційних «кривульок» — ламаних ліній, які або ж до торкуються кутами, або ж перехрещуються.

Звідси беруть початок майже всі різновидності закарпатського візерунка. Найскладніші на перший погляд малюнки вишивок зводяться до розроблення цього геометричного мотиву. А якщо до нього деколи додаються рослинні гірлянди або ж фігурний орнамент, то такі додатки можна вважати елементом, занесеним дещо пізніше, хоч він і вписується в геометричний малюнок і піддається сам геометризації.

Вишивки й окремі частини народних костюмів відрізняються між собою в долинах, окремих районах і навіть селах. Звідси їх надзвичайна різноманітність. Це до деякої міри можна пояснити надмірною розчленованістю області.

В Закарпатському краєзнавчому музеї зібрано кілька тисяч вишивок з різних куточків області, але серед них не знайдете однакових чи тотожних. Все це свідчить про невичерпну творчу фантазію народу.

Художні вироби із шкіри. Серед виробів із шкіри немає великої різноманітності. Все ж вони привертають увагу своєю оригінальністю і художньою обробкою. На селі всі вироби мають практичне призначення. До них

Гуцульська шкіряна сумка, прикрашена тисненим орнаментом.

Пастуший черес.

належать сумки пастухів, широкі шкіряні пояси-череси, гуцульські кожушки-кептарі.

Найбільше вражають своєю оригінальністю і незвичайністю череси. Це широченний шкіряний пояс з декількома пряжками. Звичайно, він прикрашений тисненням та металевими вставками. Практично замінює кинжаль — за нього закладають ніж, люльку, гаманець, він охороняє живіт і груди під час важких робіт на лісорозробках і лісосплавів. Походить черес з глибокого минулого, коли він оберігав найбільш вразливі частини тіла — живіт і груди — від кігтів хижаків, особливо від

лап ведмедів. Черес додає мужнього, багатирського вигляду, що й відповідає його призначенню. Раніше ним користувались усі слов'яни-горці. В наш час він уже не має практичного значення. Тепер черес, як і надзвичайно декоративний кептар, служить для чепурності гуцула.

Кептар шиють з високоякісної овечої шкіри, завжди білий і м'який, різнобарвно вишитий, прикрашений шкіряними ремінцями, петлями з позументів, металевими дірчастими кільцями.

Якщо до череса й кептаря додати червоні гаті (штани), червоні капчурі (вовняні плетені шкарпетки з орнаментом по краю), прикрашені тисненням шкіряні постолі та зелені капелюх з перами тетерука, то перед нами постає в повному барвистому вбранні гуцул, який не посоромиться показатися в ньому на будь-яке торжество.

Чорна металургія. Якого б практичного значення не мали вироби людини, все одно вона намагається прикрасити їх, одягнути в художню форму. Не становлять винятку і вироби з такого суто практичного матеріалу як залізо.

Залізо — метал важко піддатливий до плавлення. Тому він був винайдений порівняно пізно — приблизно три тисячі років тому. Тоді й почався залізний вік, який триває до наших днів. Відтоді й домінує у виробництві залізо.

На Закарпатті, зокрема у Вулканічних Карпатах, зустрічається залізна руда. На базі її покладів виникла на початку першого тисячоліття до нової ери чорна металургія.

Спочатку залізо було рідкісним металом. І з нього виготовляли навіть прикраси: намиста, браслети, обручки. Повного розвитку чорна металургія набула в другій половині останнього тисячоліття до нової ери. Особливо багато залізних виробів того часу було виявлено в околицях Мукачева. Вироби мали чисто практичний харак-

тер. Тут і залізні втулкові сокири без обуха, молоти, ланцюги, серпи, коси, мотики, плуги та інші знаряддя праці. З'явилась тоді і залізна зброя: мечі, кинджали, стріли.

У середні віки, з появою цехового ремесла, виготовленням залізних виробів займалися ковалі та слюсарі. Поряд з виготовленням виробів чисто практичного характеру вони почали займатися художнім куванням, чеканкою. В їх майстернях з'являються люстри, ковані ворота, огорожі, решітки для вікон тощо.

Одноразово з цеховим ремеслом на Закарпатті в мислу провітала і фабрична чорна металургія. Працювало чимало залізоливарних заводів: у Фрідишеві біля Мукачева, В Тур'їх Реметах, Анталівцях, Довгому, Кобилецькій Полянці, Требушанах. Найстародавнішим з них був завод у Фрідишеві, який називали «Мукачівським». Заводи працювали на місцевій руді.

Особливо славилось Закарпаття в ті часи художнім литвом. У цьому воно посідало перше місце в усьому Дунайському басейні.

Численні зразки художнього литва зберігаються в Закарпатському краєзнавчому музеї. Серед них виділяється могутня скульптура Геракла, що вбиває лернейську гідру. Вона встановлена на подвір'ї Ужгородського замка, куди перевезена в 1947 році з села Ужка, де стояла на фонтані санаторію, зруйнованого в період першої світової війни під час жорстоких боїв за Ужозький перевал.

Скульптура була виготовлена в 1842 році на ливарному заводі в Тур'їх Реметах, який тоді називався «Ужгородським». Таку назву йому дали для реклами, оскільки Тур'ї Ремети було маловідомим селом.

На цьому ж заводі була відлита і чавунна меморіальна дошка, встановлена в 1838 році на церкві в Тур'їх Реметах на честь листоноші Федора Фекети, який носив пошту з Ужгорода в Туранських долинах. За переказами він загинув при виконанні службових обов'язків. Це єдиний у світі пам'ятник простому трудівникові-листоноші ще за часів феодалізму.

Ім'я автора на плиті, на жаль, не вказане.

В середині XIX століття розпочалося в Дунайському басейні будівництво залізниць. Наприкінці XIX — на початку XX століть залізниці пролягли і на Закарпатті.

Єдиний у світі пам'ятник простому трудівникові-лістоноші за часів феодалізму

Це був безперечний прогрес у розвитку краю і його економіки. Однак на залізоливарну промисловість вплинув пагубно. Заводи Закарпаття працювали на місцевій, до того ж не дуже якісній руді. І це здорожувало виробництво. Доки не було побічної конкуренції, заводи працювали в основному на місцеві та сусідні ринки. Стороння конкуренція не заважала, бо доставляння таких громіздких товарів з далеких країв на возах при бездоріжжі обходилося дорого, внаслідок чого зростали і ціни на вироби із заліза. Це і виключало в ті часи серйозну конкуренцію закарпатським заводам.

З появою залізниць становище змінилося. Доставка товарів залізницею стало швидшим і значно здешевлювало їх. Внаслідок цього закарпатські заводи не витримали конкуренції з боку австрійських та чеських ливарних заводів, що працювали на руді вищої якості. Вони стали нерентабельними, й один за одним закривалися. Залишилось тільки два заводи — у Фрідишеві (тепер завод ім. С. М. Кірова) та в Кобилецькій Полянці. Вони працюють на привозній сировині. Однак тепер тут не займаються художнім литтям. І все ж завод у Кобилецькій Полянці відлив у 1954 році хороший пам'ятник В. І. Леніну. Він був виготовлений простими ливарниками.

ЗМІСТ

І. О. Трофименко, С. І. Товт. Народні художні промисли — резерв розвитку економіки області	3
І. В. Стойка. Ганицькі килимарниці	21
М. Ю. Чубірка. Плакет — хороший дарунок	31
Е. П. Медве. Митці рукотворних скарбів	37
Г. І. Скоблей. Дарунки мукачівських умільців	45
П. І. Кляп. Лозоплетіння в селі Ізі	51
М. Ю. Рушак. Сувеніри з обгорток качанів кукурудзи	61
М. М. Митровці. Мистецтво вільхівських гончарів	67
П. П. Сова. З минулого художніх промислів Закарпаття	74

НАРОДНЫЕ ПРОМЫСЛЫ ЗАКАРПАТЬЯ

(на украинском языке)

Издательство «Карпаты»

г. Ужгород, пл. Советская, 3

Редактор І. М. Сливка

Художній редактор М. С. Макаренко

Техредактор Я. М. Гашпарович

Коректор А. С. Сохацька

ББ 00292. Зам. № 2270. Здано до складання 25. VII. 1969.

Підписано до друку 31. X. 1969. Форм. пап. 70x108 1/32. Друк.
арк. 3. Умовн.-друк. арк. 4,2. Видавн. арк. 4,47. Тираж 4000.

Ціна 18 коп. Папір № 1.

Закарпатська обласна друкарня,
м. Ужгород, пл. Корятовича, 16.